

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka a literatury

**Ženy z rodiny Riegrů
- jejich literární a kulturní přínos**

Diplomová práce

Autor:	Michaela Zajptová
Studijní program:	M7503 Učitelství pro základní školy
Studijní obor:	Učitelství pro 2. stupeň ZŠ - český jazyk Učitelství pro 2. stupeň ZŠ - výchova k občanství
Vedoucí práce:	doc. PaedDr. Alena Zachová, CSc.
Oponent práce:	Mgr. Michala Mikolášíková

Zadání diplomové práce

Autor: Michaela Zajptová

Studium: P14P0153

Studijní program: M7503 Učitelství pro základní školy

Studijní obor: Učitelství pro 2. stupeň ZŠ - občanská nauka, Učitelství pro 2. stupeň ZŠ - český jazyk

Název diplomové práce: **Ženy z rodiny Riegrů- jejich literární a kulturní přínos**

Název diplomové práce A): The women of Rieger's family- their literary and cultural contribution

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Diplomová práce bude mapovat literární a kulturní činnost tří generací žen z rodiny F. L. Riegra, konkrétně jeho matky, manželky a dcer. Metoda zpracování: Analýza archivních materiálů a literárních pramenů.

Archiv Národního muzea, fond Marie Červinková-Riegrová; Neudorfllová, L.: Ženy rodiny F. L. Riegra a jejich účast ve veřejné sféře. In: F. L. Rieger a česká společnost 2. poloviny 19. století, 2003; Ryantová, M.: Marie Červinková Riegrová jako spolupracovnice svého otce. In: F. L. Rieger a česká společnost 2. poloviny 19. století, 2003; Radoňová-Šárecká, M.: Ozářené krby, 1945.

Zadávací pracoviště: Katedra českého jazyka a literatury,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: doc. PaedDr. Alena Zacharová, CSc.

Oponent: Mgr. Michala Mikolášíková

Datum zadání závěrečné práce: 19.12.2017

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci *Ženy z rodiny Riegrů- jejich literární a kulturní přínos* vypracovala pod vedením vedoucí závěrečné práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 7. 12. 2023

Michaela Zajptová

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí své diplomové práce paní doc. PaedDr. Aleně Zachové, CSc. především za její obětavý přístup a cenné odborné rady a připomínky, které mi při zpracování práce velmi pomohly. Obrovský dík patří také mé úžasné rodině za její podporu, lásku a pochopení.

Anotace

ZAJPTOVÁ, Michaela. *Ženy z rodiny Riegrů- jejich literární a kulturní přínos*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2023. 62 s. Diplomová práce.

Diplomová práce se zabývá literárním a kulturním přínosem tří generací žen z rodiny Riegrů. Mapuje jejich konkrétní aktivity v této oblasti a porovnává je s dobovým kontextem. Práce je tematicky rozdělena do dvou celků. První část je teoretická, ukazuje snahy žen v oblasti vzdělávání, literárních a společenských aktivit včetně dobročinné činnosti. Následuje interpretační část, v níž se seznámíme s životem a konkrétní činností tří generací žen z rodiny Riegrů. Cílem této práce je nejen zjistit, jak konkrétně využily tři generace Riegrových žen možnosti uplatnit své schopnosti v rámci svého postavení v tehdejší společnosti, ale také na jejich konkrétních společenských, kulturních a literárních aktivitách demonstrovat úsilí žen 19. století o rozvoj české společnosti.

Klíčová slova: literatura 19. století, vzdělávání, filantropie, Terezie Riegrová, Marie Riegrová-Palacká, Marie Červinková-Riegrová

Annotation

ZAJPTOVÁ, Michaela. *The women of Rieger's family- their literary and cultural contribution*. Hradec Králové: Faculty of education, University of Hradec Králové, 2023. 62 pp. Diploma Thesis.

The thesis deals with the literary and cultural contribution of three generations of women from the Rieger family. It maps their specific activities in this field and compares them with the contemporary context. The thesis is thematically divided into two units. The first part is theoretical, showing the women's efforts in education, literary and social activities, including philanthropic work. This is followed by an interpretive section, which explores the lives and specific activities of three generations of women in the Rieger family. The aim of this thesis is not only to find out how the three generations of Rieger women specifically used the opportunity to exercise their abilities within their position in the society of the time, but also to demonstrate the efforts of 19th century women to develop Czech society through their specific social, cultural and literary activities.

Keywords: 19th century literature, education, philanthropy, Terezie Riegrová, Marie Riegrová-Palacká, Marie Červinková-Riegrová

Obsah

Úvod.....	9
1 Předpoklady kulturního působení a tvůrčí činnosti žen v českých zemích 19. století 11	
1.1 Proměny společenského postavení žen v průběhu času	11
1.2 Možnosti vzdělávání žen v českých zemích	12
2 Ženské umělecké aktivity v 19. století	19
2.1 Žena – malířka.....	19
2.2 Hudební a divadelní aktivity žen.....	20
2.3 Ženská literární tvorba	21
2.3.1 Dopis.....	21
2.3.2 Deník.....	22
2.3.3 Vzpomínky.....	23
2.3.4 Překlady literárních děl	24
2.3.5 Původní ženská literární tvorba	24
3 Společenský život žen	26
3.1 Návštěvy.....	26
3.2 Salony.....	26
3.3 Spolky	27
4 Ženy z rodiny Riegrů- rodinné souvislosti	29
4.1 Osobnost Františka Ladislava Riegra.....	29
5 Terezie Riegrová- Riegrova matka.....	31
5.1 Rodinné poměry	31
5.2 Dětství a dospívání.....	32
5.3 Manželství.....	32
5.4 Život v semilském mlýně	33
5.5 Mateřství a rodičovství.....	34

5.6	Život a práce Terezie Riegrové po smrti manžela	36
6	Marie Riegrová rodem Palacká	38
6.1	Rodinné poměry	38
6.2	Dětství a dospívání	39
6.3	Manželství	41
6.4	Mariiny dobročinné aktivity a snahy v oblasti školství	43
7	Milostná korespondence Marie Riegrové-Palacké a F. L. Riegra	46
7.1	Riegrův dopis psaný Marii v Praze 1. března 1853	46
7.2	Dopis Marie Riegrové-Palacké psaný v Nizze 9. března 1853	48
8	Marie Červinková-Riegrová	50
8.1	Rodinné poměry	50
8.2	Dětství a dospívání	50
8.3	Letní pobyty v Malči	52
8.4	Další studia	52
8.5	Manželství	54
8.6	Životopisy	59
9	Exkurz do deníkových zápisků Marie Červinkové-Riegrové	61
9.1	Literární a kulturní přínos deníkových záznamů	62
9.1.1	Popis a charakteristika osob	63
9.1.2	Lidové zvyky a tradice	65
10	Závěr	67
	Použitá literatura	73
	Doplňková literatura a elektronické zdroje	75

Úvod

S výběrem tématu mé diplomové práce mi velkou měrou pomohla vedoucí práce, docentka Alena Zachová, když mi navrhla, abych svoji pozornost zaměřila k místu, kde žiji. Můj výběr podpořil také fakt, že jsem se před několika lety přestěhovala do Semil, neboť toto město je spjato s mnoha významnými osobnostmi. Jednou z nich je také František Ladislav Rieger, jehož politická a kulturní činnost je všeobecně známá. Již méně se však hovoří o tom, že byl ve svém životě obklopen ženami, které nejenže jeho zájmy a posléze i politickou činnost velmi podporovaly a významnou měrou ovlivňovaly jeho rozhodnutí a smýšlení, ale také svou vlastní činností ovlivňovaly tehdejší společenské, kulturní a literární dění.

Žijeme v době, kdy společnost funguje na principech rovných příležitostí. Nikdo se již nepozastavuje nad tím, že mohou ženy studovat vysokou školu, vybírat si jakékoli zaměstnání a být tak ekonomicky nezávislé, v politice působí stále více žen, do centra literární pozornosti se častěji dostávají ženské autorky. Cesta k ženské nezávislosti však byla velmi zdoluhavým a náročným procesem, jenž se drobnými krůčky sice formoval již od středověku, výrazněji se však na našem území prosadil až v 19. století, kdy celá společnost ve svých snahách usilovala o důstojnější postavení českého národa ve všech směrech, tedy nejen politických, ale i kulturních. Rozvíjelo se školství, včetně dívčího, v centru pozornosti byla i otázka sociálního zabezpečení širokých vrstev obyvatelstva. A právě v těchto oblastech byly Riegrovy ženy velmi činné. Patřily k ženám, které nehodlaly plnit jen roli dokonalých matek a hospodyň, ale věnovaly se také dobročinným aktivitám, zajímaly se o literaturu, umění, politiku. Byly aktivními organizátorkami společenských akcí a podporovatelkami boje za rovnoprávnost a vzdělání žen.

Cílem této práce je zjistit, jak konkrétně využily tři generace Riegrových žen možnosti uplatnit své schopnosti v rámci svého postavení v tehdejší společnosti. Zajímá nás, jak tyto jejich konkrétní aktivity reflektovaly snahy žen o rozvoj české společnosti v kulturní a literární oblasti a jak přínosná činnost žen z rodiny Riegrů v těchto konkrétních oblastech byla. Položíme si také otázku, zda a jakým způsobem se tři generace Riegrových žen v této činnosti vzájemně ovlivňovaly a zda lze nalézt v jejich životním úsilí určité shody.

Chceme-li hovořit o kulturní činnosti, pojďme si nejprve tento pojem definovat. Pojem kultura můžeme chápat například tak, jak ho ve své stati *Hledání kulturních dějin*

definuje Milena Lenderová: „(...) *konkrétní segment života společnosti existující vedle segmentů dalších, jako je politika, právo či ekonomika* (...).“¹ Přínosy Riegrových žen v oblasti politiky odvislé od politických aktivit F. L. Riegra tedy poněkud upozadíme, neboť nejsou předmětem našeho bádání.

Text této práce je rozdělen do několika částí. První kontextová část je věnována třem oblastem, jichž se aktivity Riegrových žen dotýkají a které budou tvořit základní rámec našeho bádání: školství, umění včetně literární tvorby a společenským aktivitám včetně dobročinnosti. Seznámíme se nejdříve se společenským postavením žen na našem území v 18. a 19. století, objasníme možnosti přístupu těchto žen ke vzdělávání, zmapujeme vývoj českého dívčího školství a představíme osobnosti, jež se na tomto vývoji podílely. Dále si představíme ženské umělecké aktivity a české umělkyně, které svojí tvorbou a společenským působením ovlivnily život žen z rodiny Riegrů. Důležitou součástí bude přiblížení jednotlivých žánrů, pomocí nichž se ženské autorky v 19. století vyjadřovaly. V další kapitole se zaměříme na společenské aktivity žen 19. století, zmíníme také dobročinnou činnost, neboť i ta patří do okruhu společensky, a tedy i kulturně prospěšných prací a je nedílnou součástí života Riegrových žen. V této teoretické části budeme vycházet především z odborných publikací známých českých historiček Mileny Lenderové, Marie Bahenské a Jany Malínské. V následující kapitole si představíme tři generace žen z rodiny Riegrů. Riegrovu matku Terezii, manželku Marii rozenou Palackou a dceru Marii, později Červinkovou-Riegrovou. Seznámíme se s jejich životem, rodinnými vazbami, postavením, jaké ve společnosti zaujímaly, vzděláváním a konkrétními aktivitami především v literární a kulturní oblasti. V jednotlivých etapách jejich života si ukážeme, jak reflektovaly konkrétní snahy žen v této oblasti, v rámci našich vybraných okruhů činností, tedy v oblasti vzdělávání, umění a literární činnosti a společenských aktivit včetně dobročinnosti upozorníme na jejich přínos. Okrajově zmíníme také Riegrovu mladší dceru Libuši, jež se zasloužila o předání pozůstalosti rodiny Riegrů do státního archivu. Pro pochopení rodinných vazeb si krátce představíme také osobnost F. L. Riegra, významného politika, s jehož životem jsou tyto ženy spjaty.

V závěru se pokusíme nalézt případné shody a momenty, v nichž se vzájemně tyto ženy ve své činnosti ovlivňovaly. Životní události a aktivity žen doložíme také z literatury o všednodennosti žen 19. století.

¹ LENDEROVÁ, Milena, JIRÁNEK, Tomáš, MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti. Život v 19. století*. 2. vyd., doplněné. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2017. ISBN 978-80-246-3510-1. s. 421-422

1 Předpoklady kulturního působení a tvůrčí činnosti žen v českých zemích 19. století

19. století přineslo Evropě mnoho změn. Politické změny odstartovala Velká francouzská revoluce, změny v sociální a ekonomické oblasti zapříčinila průmyslová revoluce v Anglii. Tyto změny ovlivnily také habsburskou monarchii, v níž k hospodářsky nejvyspělejším patřily právě české země. Zlepšily se životní podmínky obyvatelstva především v oblasti zdravotní a sociální péče, rostla vzdělanost, zvýšil se též zájem o kulturní dění, literaturu, divadlo, hudbu i výtvarné umění.²

1.1 Proměny společenského postavení žen v průběhu času

Žena byla po staletí chápána nikoli jako samostatná bytost, ale pouze jako součást muže, tedy jako dcera, manželka, matka, sestra, či vdova.³

V českých zemích v období husitství nabyla žena svým aktivním zapojením v hnutí na důležitosti. Přesto byla stále chápána jen jako manželova podporovatelka, jejímž úkolem je oddaně sloužit svému muži, rodit děti a starat se o domácnost a blaho svého muže. Pokud se žena nemohla z jakéhokoli důvodu vdát, strávila svůj život v klášteře.⁴

V 17. století ve Francii zaznívají v salónech preciózek první myšlenky o rovnoprávnosti obou pohlaví. O století později se o nich více začíná uvažovat také v Anglii. Teprve v 19. století se projevují první emancipační snahy žen také v Čechách. Češky se vůči mužům přímo nevymezují, ale působí jako jejich spolupracovnice v národních obrozeneckých snahách. Stále však přetrvává primární úloha ženy coby hospodyně, manželky a matky.⁵ „*Dobové přesvědčení, že prvořadá je pro ženu rodina, potvrzuje (...) postoj Františka Ladislava Riegra, že šťastně vdané ženy se o emancipaci nestarají.*“⁶ Zhruba do poloviny 19. století bylo i mezi ženami považováno za neobvyklé, když se žena ucházela o nějaké zaměstnání. Podle tehdejších konvencí se měl o veškeré

² LENDEROVÁ, Milena. „*A ptáš se knížko má...*“ *Ženské deníky 19. století*. 1. vyd. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7254-956-6. s. 39- 41

³ LENDEROVÁ, Milena a kolektiv. *Eva nejen v ráji: Žena v Čechách od středověku do 19. století*. Praha. Nakladatelství Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0375-6. s. 7- 8

⁴ Tamtéž, s. 8

⁵ Tamtéž, s. 8- 9

⁶ Tamtéž, s. 21- 22

ekonomické zabezpečení rodiny starat muž.⁷ Vzdělávání dívek nebylo původně vnímáno jako příprava na budoucí uplatnění v určité profesi. Jeho účelem měla být výchova dívek pro plnění role matky, hospodyně, a hlavně láskyplné a obětavé manželky. Veškerá činnost ženy se tedy měla zaměřovat na domácí prostředí.⁸

V druhé polovině 19. století se pozice českých žen výrazně proměňuje. Vznikají různé typy dívčích škol umožňující vzdělávání širokých vrstev. Ženy se začínají zapojovat do vlasteneckých snah, vznikají ženské spolky, organizují se dobročinné sbírky, vznikají ženské časopisy, mnohé ženy navštěvují přednášky a vzdělávací kurzy, stávají se organizátorkami salonních setkání.⁹ Až ve 20. století pronikají ženy do všech sfér lidské činnosti. Vstup žen do zaměstnání se stává dokonce ekonomickou nutností.¹⁰

1.2 Možnosti vzdělávání žen v českých zemích

České ženy nahlížely na potřebu kvalitního vzdělání v širších souvislostech. Nechápaly ho jen jako možnost obohacení své osobnosti, ale také jako prostředek porozumění sobě samé, širšímu sociálnímu kontextu, literatuře a umění. Vzdělání pro ně bylo možností, jak smysluplně vyjadřovat své pocity, myšlenky a názory, ať už v soukromí, či ve veřejné sféře. Umožnilo jim plnohodnotné uplatnění ve společnosti.¹¹

Prvním mezníkem v možném přístupu žen ke vzdělání bylo vydání Všeobecného školního řádu 6. prosince 1774 ustanovující povinné vzdělávání obojího pohlaví ve věku šesti až patnácti let. Dívky začaly navštěvovat veřejné či soukromé školy, případně mohly být vzdělávány domácími učiteli.¹² Mnohé dívky byly vyučovány doma, přičemž za výchovu a vzdělání těchto mladých dívek přebírala zodpovědnost jejich matka. Vedle dovedností týkajících se vedení domácnosti jim měla vštípit také morální vlastnosti a pevnou víru v Boha.¹³

⁷ ABRAMSOVÁ, L. *Zrození moderní ženy: Evropa 1789–1918*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005, s. 8.

⁸ BAHENSKÁ L., HECZKOVÁ L., MUSILOVÁ D. *Iluze spásy: České feministické myšlení 19. a 20. století*. České Budějovice: Veduta, 2011. s. 121–122

⁹ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. 1. vyd. Praha: Libri, 2005. ISBN 80-72277-241-4. s. 7

¹⁰ LENDEROVÁ, Milena a kolektiv. *Eva nejen v ráji: Žena v Čechách od středověku do 19. století*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0375-6. s. 8–11

¹¹ MALÍNSKÁ, Jana. *Vzdělání – jeden z předpokladů umělecké orientace a tvorby žen*, in: *Žena umělkyně na přelomu 19. a 20. století*. Roztoky u Prahy: Středočeské muzeum v Roztokách u Prahy, 2005. ISBN 80-239-5958-1. s. 32

¹² LENDEROVÁ, Milena. „A ptáš se knížko má...“ *Ženské deníky 19. století*. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7254-956-6. s. 49

¹³ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i modlitbě*. Praha: Mladá fronta, 1999. ISBN 80-204-0737-5. s. 50

15. listopadu 1775 byla na Malé Straně založena normální škola, v níž bylo zřízeno zvláštní dívčí oddělení. Dívky zde byly vyučovány především ručním pracím, několik hodin bylo věnováno čtení, psaní, počítání a náboženství. V roce 1779 byla v Praze zřízena Týnská hlavní škola, od roku 1787 bylo v Praze pět dalších dívčích škol. Dívčí školy byly provozovány také v Kutné Hoře, Plzni, Bělé, Mladé Boleslavi, Jičíně, Vysokém Mýtě, Německém Brodě, Rychnově, Budějovicích, Domažlicích a Klatovech. Hlavním vyučovacím jazykem byla němčina.¹⁴

V roce 1842 založil Karel Slavoj Amerling školu nesoucí název Budeč, o rok později v ní zřídil také dívčí oddělení, kam začaly docházet i dívky, které doposud navštěvovaly přednášky v domě J. V. Friče. Mezi ně patřila například také Božena Němcová. Poté, co byla budova školy v roce 1848 prodána, přijal Amerling místo ředitele na první české hlavní škole v Novém Městě, v níž byla z rozhodnutí Ferdinanda I. zahájena 6. října 1848 výuka v českém jazyce. Po odchodu do důchodu v roce 1866 založil Amerling se svou ženou Svatavou, která do roku 1870 vedla soukromou dívčí školu, dobročinný a vzdělávací spolek Jednota paní svaté Anny.¹⁵

Další průkopnicí v ženském vzdělávání byla Bohuslava Rajska, blízká přítelkyně Boženy Němcové, která v roce 1839 založila Společnost dívek českých. Členky spolku překládaly německé a francouzské knihy a usilovaly, bohužel neúspěšně, o vydání naučného slovníku. Od roku 1843 začala Rajska provozovat soukromý dívčí ústav ve Vodičkově ulici. V roce 1845 se provdala za Františka Ladislava Čelakovského, odstěhovala se do Vratislavi a její ústav převzala Eleonora Jonáková.¹⁶

Důležitou osobností, jež se zasloužila o dívčí vzdělávání ve třicátých a čtyřicátých letech 19. století, je Magdalena Dobromila Rettigová. Ve svých kurzech připravovala dívky hlavně na roli hospodyně a příkladné matky, jež bude vychovávat své děti ve vlasteneckém duchu.¹⁷

Ve třicátých a čtyřicátých letech 19. století umožňovaly vzdělávání dívek, vedle hlavních škol s dívčími třídami, také školy klášterní nebo soukromé penzionáty.¹⁸ Domácího vzdělávání se dostávalo především dívkám ze středních a vyšších vrstev, přičemž jeho kvalita závisela jednak na finančních možnostech rodiny, ale také na výběru

¹⁴ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha: Libri. 2005. ISBN 80-72277-241-4. s. 9- 10

¹⁵ Tamtéž, s. 11- 12

¹⁶ Tamtéž, s. 12- 15

¹⁷ Tamtéž, s. 16-18

¹⁸ Tamtéž, s. 25

jednotlivých učitelů.¹⁹ „*Výchova středních vrstev kopírovala šlechtickou: cizí jazyky, především francouzština (němčina byla v bilingvním prostředí českých měst samozřejmostí), reálie, dějiny umění, kreslení, hudba, aktivní hra na hudební nástroj či zpěv (...)*.“²⁰ V zámožnějších rodinách byly dívky posílány do soukromých vzdělávacích ústavů v zahraničí. V nich se dívky, mimo jiné, naučily také ručním pracím. Dcery ze zámožnějších rodin měly možnost rozšiřovat své znalosti a dovednosti také na cestách do zahraničí. Často doprovázely své otce při pracovních cestách, nebo matky na zdravotních pobytech. Dívky z méně zámožných rodin byly posílány do služby ke vzdáleným příbuzným v zahraničí. Důležitým zdrojem informací o průběhu těchto studií a cest se staly dívčí deníkové záznamy a korespondence.²¹

Šedesátá léta 19. století přinesla další možnosti vzdělávání žen na Vyšších dívčích školách a také kurzech, jež organizovaly různé ženské spolky.²² První Vyšší dívčí škola, která počtem vyučovaných předmětů předčila výuku domácích učitelů a vychovatelů, byla založena v roce 1863 v Praze. Jejím ředitelem se stal dr. Vilém Gabler, profesí vychovatel, který se v roce 1848 zapojil také do politiky, zastával funkci tajemníka Národního výboru a od roku 1851 spolupracoval s Františkem Palackým. Na vyšší dívčí škole zavedl instituci třídních učitelek, které byly přítomny během celého vyučování, vyučovaly ručním pracím a cizím jazykům. Na výběru uchazeček se podílela také Marie Riegrová-Palacká, která často Vyšší dívčí školu navštěvovala a účastnila se školních porad, z nichž si vedla pečlivé záznamy.²³ V dopise Marii Riegrové- Palacké Gabler píše: „*Naše třídní učitelky mají co hlavní úlohu na starosti vedení svých žaček, udržení potřebné kázně a náležitého pořádku, jsou tedy především vychovatelkami (...)*.“²⁴ Mezi chovanky tohoto ústavu patřily například osobnosti jako Marie Gebauerová, Helena Malířová, Zdeňka Braunerová nebo Ema Destinová. V roce 1896 Viléma Gablera ve funkci ředitele vystřídal Bedřich Frída. Členy pedagogického sboru byli například František Věnceslav Jeřábek, Jan Gebauer, Otakar Hostinský, či Soběslav Pinkas. Přestože se na této škole vzdělávaly dívky ve všech všeobecných předmětech, nejvíce hodin bylo věnováno vyučování ručních prací. Proto v roce 1872 městská rada spolu se

¹⁹ LENDEROVÁ, Milena. „*A ptáš se knížko má...*“ *Ženské deníky 19. století*. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7254-956-6. s. 49- 50

²⁰ Tamtéž, s. 51

²¹ Tamtéž, s. 51- 53

²² BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha: Libri. 2005. ISBN 80-72277-241-4. s. 20

²³ Tamtéž, s. 28- 44

²⁴ Tamtéž, s. 43

Spolkem sv. Ludmily iniciovala založení Komitétu paní pro dozor nad vyučováním ručních prací ženských, jehož členkou se stala také Marie Riegrová-Palacká. Marie Riegrová-Palacká dokonce od roku 1888 zastávala funkci dozorkyně nad těmito pracemi. Často navštěvovala hodiny ručních prací, kde kontrolovala výrobky žákyň i práci jejich vyučujících, přinášela podnětné připomínky ke zkvalitnění výuky.²⁵ V jejích poznámkách se objevila často velmi kritická hodnocení: „*Myslím, že slečna příliš rychle postupuje; (...) Mělo to všechny možné chyby; (...) u sl. Erbenové byla jsem uspokojená – pokrok od poslední návštěvy (...)*“.²⁶ Inspirací pro možné změny ve výuce na Vyšší dívčí škole byly Marii časté návštěvy ve škole Ženského výrobního spolku českého, neboť tam, podle ní, v této oblasti dosahovaly dívky velmi kvalitních výsledků. V sedmdesátých letech mohly dívky navštěvovat také školy odborné, např. hospodyňské či průmyslové a lycea. Vyvrcholením snah o kvalitní vzdělávání dívek bylo v roce 1890 založení dívčího gymnázia Minerva. Tím ubylo žákyň na Vyšší škole dívčí, ta však nadále fungovala i v období Československa.²⁷

V šedesátých letech 19. století hrály významnou úlohu ve vzdělávání žen také různé ženské spolky, v nichž působily ženy z měšťanských rodin a řad inteligence. V měšťanských domácnostech se pořádaly tzv. dýchánky s přesně stanoveným okruhem návštěvníků a pečlivě volenými tématy hovoru. Zvláště oblíbené byly návštěvy v rodinách Riegrů, Braunerů, Sofie Podlipské, Anny Lauermannové-Mikschové a Vojty Náprstka, které se podobaly literárním a hudebním salonům. Palačtí, Riegrovi a Bráfovi pořádali setkání v MacNevenově paláci a pokračovali tak v tradici rodiny Měchurových. K tradičním návštěvníkům u Palackých, a později manželů Riegrových, patřil například František August Brauner, Vilém Gabler, Vojta Náprstek, Karel Vinařický, nebo Josef Wenzig.²⁸

Mnohá z těchto setkání se později proměnila ve skutečné spolky, které organizovaly různé kurzy a přednášky, nebo přímo zakládaly vlastní dívčí školy. Ženské spolky se orientovaly především na charitativní a vzdělávací činnost, v politice se nijak neangažovaly. Jejich hlavní činností se stala podpora chudých a neúplných rodin a zajištění práce a vzdělání ženám a dívkám z nižších sociálních vrstev.²⁹

²⁵ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha: Libri. 2005. ISBN 80-72277-241-4. s. 44-48

²⁶ Tamtéž, s. 48

²⁷ Tamtéž, s. 48- 52

²⁸ Tamtéž, s. 53

²⁹ Tamtéž, s. 54- 58

Jediným ženským spolkem první poloviny 19. století byl Spolek sv. Ludmily existující od roku 1851. Jeho činnost si podrobněji představíme v souvislosti s činností Marie Riegrové-Palacké, neboť právě ona byla duší celého spolku. V polovině šedesátých let vznikl v domě U Halánků z iniciativy Vojty Náprstka a Karoliny Světlé Americký klub dam fungující na přátelských demokratických principech. Salon u Náprstků byl centrem setkávání vlastenecké inteligence. Častými návštěvníky byli např. František Palacký, F. L. Rieger, J. E. Purkyně, bratři Grégrové, či Julius Zeyer. Těchto setkání se často účastnili i vlastenci žijící v zahraničí, zejména v Americe. Vojta Náprstek zastával názor, že žena je stejně nadaná jako muž a tudíž by jí měla být umožněna samostatná existence.³⁰ V domě U Halánků se pravidelně scházelo několik set žen na pravidelných týdenních přednáškách, které byly věnovány technickým vymoženostem, otázkám v oblasti charitativní práce a duševnímu rozvoji žen. Vysokou úroveň přednášek dokládají tak význačná jména jako Jan Evangelista Purkyně, Josef Studnička, Alois Svojsík, profesor Petr Mužák nebo Jaroslav Vrchlický, později se mezi přednášejícími objevují i ženy, například Karolina Světlá, Sofie Podlipská, Eliška Krásnohorská, Albína Honzáková, Teréza Nováková a další. Aktivita Amerického klubu dam se pozvolna rozšířila také na charitativní činnost a podporu vzniku Náprstkova průmyslového muzea. Klub byl financován z dobrovolných příspěvků, koncertů, výstav, veřejných sbírek. Dívky každou středu a sobotu organizovaly prodej různého zboží, včetně knih a časopisů. Výtěžky z prodeje byly věnovány na dobročinné účely.³¹ „*Klub organizoval pravidelné návštěvy vzdělávacích ústavů, průmyslových závodů, památných míst, vyráběl a sbíral potřebné věci pro chudinu, pro ústavy chudých a nemocných, zřizoval útulky pro opuštěnou mládež, organizoval společné vycházky, hry a zábavy pro děti, vydával časopisy pro dobročinné účely. Jakékoli akce pořádané pro chudé, zvláště pro děti a mládež, zahrnovaly štědré pohoštění, které ženy připravovaly doma z vlastních zdrojů.*“³² Mezi nejvýznamnější členky klubu patřily Anna Uhlířová, Věnceslava Lužická, Berta Mühlsteinová, Helena Röslerová, Anna Mikschová, Eliška Krásnohorská a také Marie Riegrová-Palacká.³³

³⁰ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha: Libri, 2005. ISBN 80-72277-241-4. s. 60- 76

³¹ NEUDORFLOVÁ, Marie L. *České ženy v 19. století: úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*. Praha: Janua, 1999. ISBN 80-902622-2-8. s. 52- 57

³² Tamtéž, s. 57

³³ NEUDORFLOVÁ, Marie L. *České ženy v 19. století: úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*. Praha: Janua, 1999. ISBN 80-902622-2-8. s. 53

V sedmdesátých letech 19. století se začíná v ženském hnutí výrazněji prosazovat osobnost Karoliny Světlé. Protože dosavadní školská zařízení svou kapacitou nedostačovala pokrýt potřeby vzdělávání dívek z chudších rodin, zakládá Světlá v roce 1871 spolu s dalšími příznivci ženského hnutí Ženský výrobní spolek český, jenž měl navazovat na aktivity Spolku sv. Ludmily. Hlavním cílem spolku bylo rozšíření ženské výroby a jejího odbytu, a také zajištění dostupného vzdělávání pro ženy z chudších sociálních vrstev. Karolinu Světlou ve funkci starostky Ženského výrobního spolku v roce 1880 vystřídala Emílie Bártová, počátkem devadesátých let tuto funkci zastávala Eliška Krásnohorská.³⁴ Díky snahám členek spolku byla v Praze roku 1872 otevřena první obchodně průmyslová škola pro dívky. Během krátké doby vzniklo i v dalších městech několik podobně zaměřených škol, v nichž dívky platily jen zanedbatelné školné, sirotci, či dívky z velmi chudých rodin navštěvovaly tyto školy zdarma.³⁵ Škola Ženského výrobního spolku českého se svou koncepcí výrazně odlišovala od Vyšší dívčí školy, neboť své svěřenkyně vedla k většímu ekonomickému osamostatnění. Ženy se tak mohly stát právoplatnými členkami společnosti ekonomicky nezávislými na svých manželech.³⁶

Informace o činnosti ženských spolků se začaly stále častěji objevovat také v tisku. V novinách vycházely například výroční zprávy spolků a škol. Do centra pozornosti se začínají dostávat ženské spisovatelky. V roce 1872 začínala vycházet v Kobrově nakladatelství edice Ženský svět řízená Věnceslavou Lužickou-Srbovou, Sofie Podlipská redigovala konkurenční edici Ženská bibliotéka. Také v Národních listech začínaly vycházet články věnované oblasti ženského vzdělávání. V tisku se ale současně objevuje i mnoho kritických článků poukazujících na malé množství žen, jež se byly schopny prosadit. Od června 1874 začínají v rámci Ženského výrobního spolku českého vycházet Ženské listy, které se díky Elišce Krásnohorské staly moderním měsíčníkem, jenž povzbuzoval české ženy k větším emancipačním snahám.³⁷

V osmdesátých letech 19. století v rámci národních snah opírajících se o lidovou kulturu českého venkova vznikají nové typy odborných dívčích škol připravující mladé ženy na úlohu domácích hospodyněk, které povedou domácnost ve vlasteneckém duchu. Devadesátá léta se stávají pro možnosti dívčího vzdělávání zlomovými. Eliška

³⁴ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha: Libri. 2005. ISBN 80-72277-241-4. s. 104-105

³⁵ NEUDORFLOVÁ, Marie L. *České ženy v 19. století: úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*. Praha: Janua, 1999. ISBN 80-902622-2-8. s. 66- 67

³⁶ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha: Libri. 2005. ISBN 80-72277-241-4. s. 108- 109

³⁷ Tamtéž, s. 58- 59

Krásnohorská, blízká spolupracovnice Karoliny Světlé v Ženském výrobním spolku českém, po usilovných snahách a přes prvotní odpor Světlé zakládá spolek Minerva, díky kterému mohla být zřízena dívčí střední škola umožňující svým absolventkám složení maturitní zkoušky. Mezi velké příznivce této školy patřil například Vojta Náprstek, či Teréza Nováková se svým manželem. Přestože otevření dívčí střední školy mělo i mnoho odpůrců, v září 1890 nastoupilo do nově otevřeného Gymnázia Minerva padesát jedna žákyň. Vyvrcholením snah o rovnoprávné vzdělávání žen a mužů byla klauzule z roku 1901, která umožňovala absolventkám Minervy po úspěšném složení maturitní zkoušky pokračovat ve studiích na univerzitě. Do té doby mohly první maturantky navštěvovat vysoké školy jen jako hospitantky, ve výjimečných případech jim bylo umožněno studium na filozofické či lékařské fakultě.³⁸

³⁸ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha: Libri. 2005. ISBN 80-72277-241-4. s. 122- 133

2 Ženské umělecké aktivity v 19. století

Prvními představitelkami ženského hnutí, které se snažily vylepšit možnosti uplatnění žen v zaměstnání a ve společnosti byly spisovatelky, malířky a hudebnice. Umělecké vzdělání realizované domácími učiteli bylo v lépe situovaných rodinách žádoucí. Úroveň takového vzdělání samozřejmě závisela na talentu studentek a kvalitě vyučujícího. Právě prostřednictvím umělecké tvorby dostaly ženy příležitost uplatnit se ve veřejně prospěšných činnostech.³⁹

Zatímco 18. století umožňovalo ženám svobodně prodávat svá umělecká díla, 19. století vrátilo umělecké tvoření žen zpět do privátní sféry. Hlavním posláním ženy bylo postarat se o domácnost a děti, uměleckým aktivitám se mohla věnovat, jako koníčku, ve svém volném čase.⁴⁰

2.1 Žena – malířka

Dovednosti v oblasti výtvarného umění patřily k základnímu vzdělání dívky zámožnějších rodin. V 19. století se však ženy se výtvarné tvorbě věnovaly jen v domácím prostředí, tvořily pro potěšení rodinných příslušníků. Ženská výtvarná tvorba nebyla profesionální. Mnohé ženy výtvarnice pocházely z rodin malířů a živily se jako učitelky kreslení. Mezi ně patří například sestry Piepenhagenovy, Aloisie Berková, Marie Staubmannová a Amálie Mánesová.⁴¹

První českou profesionální malířkou se stala Zdenka Braunerová. Počátky její malířské tvorby nebyly nijak výjimečné, neboť všechny dívky z lépe situovaných rodin malovaly (nadání v malířském umění projevila i Marie Červinková-Riegrová). Po otcově smrti roku 1880 odjela Zdenka studovat malířství do Paříže.⁴² Tomuto jejímu rozhodnutí se v dopise Anně Bayerové, budoucí lékařce, podivuje i Libuše Riegrová, mladší dcera F. L. Riegra: „(...) ona tam hodlá chodit k nějakému mistrovi a vůbec se vzdělávat v malířství, chce se tomu zcela věnovat (...)“.⁴³ Zdenka Braunerová zahájila svá studia

³⁹ VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla. *Umělecká tvorba – cesta k ženské emancipaci na přelomu 19. a 20. století, in: Žena umělkyně na přelomu 19. a 20. století*. Roztoky u Prahy: Středočeské muzeum v Roztokách u Prahy, 2005. ISBN 80-239-5958-1. s. 16- 17

⁴⁰ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i modlitbě*. Praha: Mladá fronta, 1999. ISBN 80-204-0737-5. s. 189-190

⁴¹ Tamtéž. s. 192

⁴² Tamtéž, s. 193- 194

⁴³ Tamtéž, s. 194

v Ateliéru Filippa Colarossiho a Carola Duranda, v roce 1888 se stala členkou pařížské Unie malířek. Braunerová posléze vystavovala i v Praze. O účastech na domácích i zahraničních výstavách informovalo i mnoho pražských novin a časopisů. V dámských kruzích byla však Braunerová pro svou svobodomyšlnou povahu pomlouvána. Další umělkyní, zabývající se především užitým uměním, byla Marie Kirschnerová. Začínala malováním krajin, později se prosadila coby dekoratérka interiérů. Mezi třetí generaci malířek pocházející z uměleckých rodin patřily například Anna Suchardová, Božena Jelínková-Jirásková či Maryna Svobodová-Alšová.⁴⁴

2.2 Hudební a divadelní aktivity žen

V aristokratických a měšťanských rodinách bylo samozřejmostí, že uměly dívky hrát na hudební nástroj, věnovaly se zpěvu a také divadlu. Některé z nich se těmto činnostem věnovaly i profesionálně. Ženy se již od konce 18. století scházely v ochotnických divadelních spolcích. Od 19. století bylo běžné, že se v zámožnějších rodinách u příležitosti rodinných oslav či svátků hrálo divadlo. Znamé je například divadelní představení uspořádané v rodině pražského lékaře Václava Staňka na počest sňatku Ladislava Čelakovského s Bohuslavou Rajskou. V šedesátých letech byla oblíbená představení v rodinách Braunerů, či Palackých. V rodině Františka Ladislava Riegra se divadelní představení hrála pravidelně při letních pobytech rodiny na zámku v Malči. Při těchto příležitostech se scházela velká společnost, hrály se hry převzaté, ale také ty, jež napsal ve spolupráci se svou ženou Marií, dcerou F. L. Riegra, Václav Červinka.⁴⁵

Profesionální divadlo se 19. století hrálo na podííích Stavovského, Prozatímního a Národního divadla. Stalo se prostředkem šíření českého jazyka, důležitou úlohu hrálo v emancipačních snahách národa. Dívky, které se rozhodly odejít k divadlu, často musely čelit nepochopení z řad své rodiny i široké veřejnosti. Věhlasu se dočkaly například Anna Kollárová-Manetínská, žena Josefa Jiřího Kollára, Kateřina Kometová-Podhorská, či Henrietta Sonntagová, jež obě začaly hrát divadlo ještě jako dospívající dívky. Mezi zvučná jména hereček, jež působily na některé z divadelních scén, patří Eleonora Ehrenbergová, primadona Prozatímního divadla, Jindřiška Slavínská, Maruška

⁴⁴ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i modlitbě*. Praha: Mladá fronta, 1999. ISBN 80-204-0737-5. s. 194-195

⁴⁵ Tamtéž, s. 215- 216

Bittnerová, Ludvika Rottová, Julie Šamberková, Marie Pospíšilová, či Otýlie Sklenářová-Malá. Honorář mnohých těchto žen nebyl nijak veliký. V případě poslední jmenované se za zvýšení apanáže angažoval i F. L. Rieger se slovy, že si musí umělkyně ze svého platu pořizovat také nákladné róby, potřebné při vystoupeních.⁴⁶

Většina hereček neměla v tomto oboru žádné vzdělání. Pro tyto účely byla proto roku 1810 zřízena pražská pěvecká konzervatoř, jejíž absolventkou byla například i výše zmiňovaná Henrietta Sonntagová, či Marie Wolnerová. Hereckým dovednostem se mladé dívky učily většinou od svých kolegyň. Možností, jak se vzdělávat, bylo také působení na některé ochotnické scéně, například v Kajetánově divadle na Malé Straně, U Švestků, či v knihovně zrušeného benediktinského kláštera u Sv. Mikuláše v Praze na Starém Městě.⁴⁷

2.3 Ženská literární tvorba

Ženská literatura do 18. století není ve svých počátcích žánrově příliš strukturovaná. „*Tvoří ji především dopisy, memoáry, pedagogická díla, méně už romány či poezie. Vztah mezi ženou a literaturou nemá však jen rovinu inspirace a rovinu aktivní literární tvorby, pro rozvoj národní literatury byla důležitá žena jako čtenářka.*“⁴⁸ Díky tomu vznikala jednak literatura určená ženám, jednak podpořila ženskou autorskou tvorbu.⁴⁹ V následujících kapitolách si představíme žánry a jejich představitelky objevující se v ženské literární tvorbě.

2.3.1 Dopis

Nejčastější formou ženské literární tvorby je dopis. Ve své korespondenci sdílely mladé ženy dojmy z četby knih, svěřovaly přátelům svá tajemství, nenaplněné milostné i osobní touhy, politické názory, dojmy z kulturních zážitků. Přínosné jsou také ženské milostné dopisy. Marie Riegrová-Palacká si se svým manželem během života vyměnila více než tři tisíce dopisů.⁵⁰ Korespondence je důležitým zdrojem informací nejen o

⁴⁶ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i modlitbě*. Praha: Mladá fronta, 1999. ISBN 80-204-0737-5. s. 220-228

⁴⁷ Tamtéž, s. 216- 220

⁴⁸ Tamtéž, s. 196

⁴⁹ Tamtéž, s. 196

⁵⁰ Tamtéž, s. 197- 198

fungování společnosti, ale také slouží coby důležitý pramen mapující společenské i osobní vazby mezi konkrétními osobami.

2.3.2 Deník

Deník, stejně jako dopisy, reflektuje každodenní život autorky. Zachycuje situace, do kterých se pisatelka dostala, osoby, s nimiž se setkala, místa, která navštívila, kulturní a společenské akce, jichž se účastnila. Nemůžeme ho však považovat za ryze objektivní obraz skutečnosti, neboť odráží osobnost pisatelky, její osobní pocity a názory. Často je v denících realita přikrášlena tak, aby v něm autorka byla nahlížena v lepším světle.⁵¹

Svůj deník si psala většina vzdělaných dívek a žen z vyšších vrstev. Psaly je většinou večer, před usnutím, promýšlely své budoucí plány a zaznamenávaly události uplynulého dne. Ve většině z nich nenalezneme příliš soukromých informací o životě pisatelky, více se dozvídáme o osobách, s nimiž se setkaly. Od poloviny 19. století si v měšťanských rodinách své deníčky píše většina mladých slečen. Některé, k nimž patří také Marie Červinková-Riegrová, v psaní deníku pokračovaly i v dospělosti, jiné v psaní poté, co se vdaly a založily rodinu, již nepokračují. Přínosným obrazem dobového prostředí je například deník Zdenky Braunerové, jejíž deníkové záznamy jsou velmi otevřené.⁵² „(...) dovidáme se, kde se tančilo, co se svačilo, kdo ji rozzlobil, proč jí dal bratr Bohuslav herdu do zad, zmiňuje se o svačinách, třešních, blechách psíka Šotka, o tom, že sestra Anna ztratila na palouku kalhoty (...).“⁵³ Marie Červinková-Riegrová začala svůj deník psát v jedenácti letech, přičemž se zpočátku zaměřuje spíše na duchovní záležitosti. Teprve jako dospělá žena ve svých zápisech zaznamenává politický a kulturní život mezi lety 1879 a 1891. Její *Zápisky*, jak svůj deník nazývá, především dokumentují činnost F. L. Riegra a jeho spolupracovníků.⁵⁴ Podrobněji se těmito *Zápiskům* pověnujeme v kapitole o životě Marie Červinkové-Riegrové.

Přestože zde již bylo zmíněno, že deník odráží realitu poněkud zkresleně, od čtyřicátých let 19. století se v denících měšťanských dívek a žen stále více objevují záznamy o veřejných a kulturních aktivitách, vlastenecké smýšlení autorek, dozvídáme se podrobnosti o vybavení tehdejších interiérů, či oděvní módě. O emancipačních snahách

⁵¹ Tamtéž, s. 198- 199

⁵² LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i modlitbě*. Praha: Mladá fronta, 1999. ISBN 80-204-0737-5. s. 199- 201

⁵³ Tamtéž, s. 201- 202

⁵⁴ Tamtéž. s. 202

českých vlastenců se podrobnosti dozvídáme také z deníku Zdeňky Šemberové, neboť se v jejich domě scházely významné osobnosti jako Palacký, Purkyně, Rieger, Hálek, Kollár a mnoho dalších. V jejím deníku nalezneme záznamy o politických debatách, zpěvu, předčítání, domácím divadle, oslavách i rodinných výročí.⁵⁵

2.3.3 Vzpomínky

Oproti deníku, jenž reflektuje bezprostředně prožité okamžiky maximálně s odstupem několika dní, vzpomínky jsou svými autorkami psány často až na sklonku života. Ve vzpomínkách se ženy vracejí až do dob svého dětství a krok po kroku popisují jednotlivé události, jež je v průběhu života potkaly. Z literárního pohledu se zdají být, oproti deníkům, zajímavější, neboť jejich autorky mají více času na promýšlení struktury textu, mohou ho průběžně opravovat a doplňovat. Mnozí světoví nakladatelé se již v polovině 19. století rozhodli některé vzpomínkové knihy zajímavých osobností vydat. První českou ženou, která se rozhodla sepsat své paměti, byla Anna Kavalírová, žena majitele posázavských skláren. Její vzpomínky však vydal až její vnuk J. J. Frič v roce 1929. Všeobecně byli čeští nakladatelé k vydávání vzpomínek poněkud liknavější. Proto byly paměti význačných ženských osobností 19. století, např. Karoliny Světlé, Marie Gebauerové, Elišky Krásnohorské, Renáty Tyršové, či Anny Lauermannové-Mikschové, vydány až v první polovině 20. století.⁵⁶ Díky psaným pamětím se dozvídáme nejen podrobnosti o životě autorky, ale také o společenských poměrech, kulturních akcích, osobnostech, s nimiž se ženy za svého života setkaly, výchově a vzdělávání, manželství, milostných poměrech, oslavách svátků, lidových tradicích. Zajímavé jsou i z hlediska jazykového, neboť reflektují spisovný jazyk doby, v níž vznikaly, některé z nich jsou dokonce psány hovorovou češtinou. Stále však musíme mít na paměti, že mohou být vzpomínky svými pisatelkami subjektivně ovlivněny. Některé události jejich života mohou být proto podány zkresleně, či vynechány.

⁵⁵ LENDEROVÁ, Milena. „*A ptáš se knížko má...*“ *Ženské deníky 19. století*. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7254-956-6. s. 122- 123

⁵⁶ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i modlitbě*. Praha: Mladá fronta, 1999. ISBN 80-204-0737-5. s. 202-203

2.3.4 Překlady literárních děl

Překlady literárních děl z cizích jazyků byly v 19. století doménou žen. Autorky si díla, jež hodlaly překládat, volily samy, na překladech tříbily své jazykové znalosti a zároveň upevňovaly dovednost vyjadřování se spisovným českým jazykem. Významné jsou například překlady Bohuslavy Rajské, či Honoraty Zapové. Drobnými překlady se představila také Božena Němcová a Karolina Světlá. Výbornými překladatelkami byly Eliška Krásnohorská, jež přeložila díla Byrona, Puškina a Mickiewicze, Žofie Podlipská se svými překlady románů George Sandové a Marie Gebauerová, překladatelka deníku ruské malířky Marie Baškircevodové.⁵⁷ Překladatelské činnosti se věnovala také Marie Červinková-Riegrová. V roce 1888 přeložila na přání Petra Iljiče Čajkovského ruské libreto opery Evžen Oněgin.

2.3.5 Původní ženská literární tvorba

S možností kvalitnějšího vzdělávání širokého okruhu žen, a tedy vylepšující se gramotností přibývá počet žen čtenářek. A právě čtení podněcovalo mnohé nadané ženy k prvním vlastním literárním pokusům.⁵⁸ Jelikož je v 19. století v českých zemích celospolečensky důležitou otázkou prosazování národní svobody a v Evropě se, tedy i v našich zemích, prosazuje myšlenka rovnosti lidí, s čímž souvisí i aktivity spojené s rovnoprávnějším postavením žen, přibývá v ženské evropské literatuře počet děl se sociální tematikou. V Čechách se v souvislosti s národním obrozením vyčleňuje česká politická žurnalistika, umělecká literatura a vědecké publikace. V prvních fázích snahy o nalezení české vlastenecké autorky vychází v časopisech mnoho podvrhů, básně, či prohlášení, jejichž autory, jak se později zjistilo, byli muži. V letech 1838 a 1844 se objevují v časopisech *Květy* a *Česká včela* básně Marie Čacké. Později se ukázalo, že jejich autorkou je členka Amerlingova kroužku, vzdělaná dcera pronárodně smýšlejícího profesora a kvalitní překladatelka, Františka Božidara Svobodová, později Pichlová, která se v časopiseckých pokusech vydávala za českou selku. Za první opravdovou českou literátku je považována Josefa Pedálová, sestra z pražského kláštera Na Slupi, jež publikovala pod pseudonymem Dobrovlastka. V polovině dvacátých let 19. století

⁵⁷ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i modlitbě*. Praha: Mladá fronta, 1999. ISBN 80-204-0737-5. s. 203-204

⁵⁸ Tamtéž, s. 204

publikovala své verše i povídky pro mládež. Znamé jsou například její povídky *Serafka*, *Myrhový věnec* a *Keř rozmarýnový*. Zpracováním jejího životopisu, který nakonec nikdy nevyšel, byla pověřena Božena Němcová. V roce 1843 vychází nepříliš osobité básně členek Amerlingova kroužku v almanachu *Pomněnky*. A právě toto vydání *Pomněnek* povzbudilo po jeho přečtení Boženu Němcovou k její vlastní básnické tvorbě.⁵⁹

Mezi literátky první třetiny 19. století, jež se zasadily také o rozvoj dívčího vzdělávání, patří Magdalena Dobromila Rettigová, Věnceslava Lužická, Božena Němcová a Honorata Zapová. Ve svých pracích, ovlivněných klasicismem a začínajícím romantismem, se obracely k mladým ženám, radily jim nejen, jak se stát dobrými manželkami, hospodyněmi a matkami, ale zdůrazňovaly jim důležitost vzdělání, četby hodnotné literatury, zapojení se do společenských aktivit. Ve svých dílech podávají realistický obraz tehdejšího života upevňující v mladých dívkách představu silné ženy, jež se po boku muže stane důležitou součástí společenských změn a pokroku. V tomto duchu pokračují i další literátky. Obraz duchovně silné ženy představuje ve svých dílech Karolina Světlá, Eliška Krásnohorská prostřednictvím své publicistické a literární činnosti vytváří předobraz nebojácné vzdělané ženy, právo žen na vzdělání a svobodnou volbu povolání zdůvodňuje ve své tvorbě Tereza Nováková, Františka Ferdinanda Plamínková vytváří typ svobodné nezávislé ženy, rovnocenné partnerky muže.⁶⁰

Důležitý přínos literatury 19. století psané ženami dokládá svými slovy Jana Malínská: „České spisovatelky první i druhé poloviny 19. století ve svých dílech upozorňovaly nejen na společenskou problematiku v širších souvislostech, na problémy života samotných žen a na otázky týkající se vztahů mezi muži a ženami, ale vytvářely i typy ideálních lidí, schopných řešit situace, v nichž se odrážely osobní a společenské konflikty. Tím literatura jimi psaná podstatně přispívala k pochopení dění v české společnosti i za jejími hranicemi.“⁶¹

⁵⁹ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i modlitbě*. Praha: Mladá fronta, 1999. ISBN 80-204-0737-5. s. 204-210

⁶⁰ MALÍNSKÁ, Jana. *Vzdělání – jeden z předpokladů umělecké orientace a tvorby žen*, in: *Žena umělkyně na přelomu 19. a 20. století*. Roztoky u Prahy: Středočeské muzeum v Roztokách u Prahy, 2005. ISBN 80-239-5958-1. s. 32-33

⁶¹ Tamtéž, s. 33

3 Společenský život žen

K vytvoření kompletní představy o kulturním dění v české měšťanské společnosti 19. století je třeba zmínit také společenský život, který ženy v této době vedly.

3.1 Návštěvy

Nejfrekventovanější formou setkávání byly návštěvy. I ty měly svá pravidla a podléhaly všeobecným normám společenského styku, jimž se děti učily již od útlého dětství. Návštěvy byly plánované, měly své datum i dobu trvání. Často se periodicky opakovaly. Oblíbenou činností ženských návštěv bylo popíjení kávy, jež dalo vzniknout kávovému společenstvem. K oblíbeným kávovým dýchánkům patřila například setkání u Magdaleny Dobromily Rettigové. Rettigová zde své společnice pohostila moučníkem, její dcera zahrála na klavír a ženy, s ručními pracemi v rukou, debatovaly o svých rodině, výchově, vaření a občas také četbě. Častým tématem byly též nelichotivé poznámky o dámách, jež nebyly přítomny. Všechny rozhovory byly vedeny česky, což tříbilo dovednost mnoha měšťanských dam vyjadřovat se v tomto jazyce.⁶²

3.2 Salony

Velmi oblíbeným prostředkem setkávání ve výše postavených kruzích byly salony. Setkávali se v nich muži i ženy. Každý salon měl svou múzu, jíž salon patřil. S organizací a výběrem hostů této ženě většinou pomáhal blízký přítel – patron spolku, jenž byl společensky známý a vlivný. V salonech se vedly polemiky a diskuze, formoval veřejné mínění a vkus, debatovalo se zde o umění a filozofii, získávaly se zde kontakty, jež mnohým pomohly vylepšit společenské postavení. Prvním českým vlasteneckým salonem byla společnost, jež se setkávala pod patronací Karla Slavoje Amerlinga buď v rodině advokáta Josefa Friče, či v domě jeho švagra lékaře Václava Staňka. Tento salon byl již zmiňován v souvislosti s ženským vzděláváním, neboť se v něm často scházely dámy toužící se dále vzdělávat, jež byly pozornými posluchačkami salonem organizovaných

⁶² LENDEROVÁ, Milena, JIRÁNEK, Tomáš, MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti. Život v 19. století*. 2. vyd., doplněné, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2017. ISBN 978-80-246-3510-1. s. 328-332

přednášek. Po dobudování Budče roku 1843 přesunul Amerling své nadšenkyně sem. Po tomto roce se program setkávání poněkud změnil. Salon u Staňků začala navštěvovat Božena Němcová, jež se stala jeho patronkou. Salon se proměnil v literární středisko, s jehož organizací Němcové pomáhal František Ladislav Čelakovský. Hrály se zde divadelní představení, scény z oper, pořádaly se výlety do okolí. Po odchodu těchto dvou osobností sláva salonu opadla.⁶³

S příchodem polské umělkyně Honoraty Zapové do Prahy vzniká salon, který navštěvovalo mnoho vzdělaných mužů, mezi něž patřil například K. J. Erben, V. Staněk, K. B. Štorch, Franta Šumavský, J. S. Tomíček či J. E. Vocela. Při debatách o umění, literatuře a vlastenectví zde vznikla také myšlenky založení Archeologického spolku.⁶⁴

Teprve v druhé polovině 19. století vznikají jazykově české salony, jejichž múzami byly Marie Červinková-Riegrová, Anna Lauermannová-Mikschová, sestry Braunerovy a Růžena Svobodová. V salonu u Riegrů a Braunerů probíhaly debaty mezi vlasteneckou šlechtou a měšťanstvem, organizovaly se zde také hudební a literární večery. Českým literárním salonem se stává salon Anny Lauermannové-Mikschové v domě na Jungmannově náměstí. V tomto salonu se vystřídalo mnoho známých literátů, divadelníků a vědců. Častými návštěvnicemi salonu, jež patřily k nejvzdělanějším v Čechách, byly Zdenka Braunerová, Marie a Aloisie Kirschnerovy a Marie Červinková-Riegrová.⁶⁵

3.3 Spolky

Podobně smýšlející lidé, kteří se snažili prosazovat své zájmy, se po celé 19. století seskupovali v různých spolcích, jejichž činnost byla uzákoněna i legislativně. Spolky tak mohly vlastnit i majetek, a protože z něj platily daň, měly možnost volebního práva. Podle zájmu členů vznikaly spolky hospodářské, zemědělské, lesnické, ale také charitativní, jež byly často doménou žen. Vznikaly také spolky za konkrétním účelem, například postavení pomníku, uskutečnění výstavy, zřízení muzea a podobně. Mezi tyto spolky patří například Spolek pro zbudování Národního divadla, či Matice školská. Některé spolky vznikaly také za účelem vzdělávání, jiné byly zábavního charakteru, například pěvecké,

⁶³ LENDEROVÁ, Milena, JIRÁNEK, Tomáš, MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti. Život v 19. století*. 2. vyd., doplněné, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2017. ISBN 978-80-246-3510. s. 332-338

⁶⁴ Tamtéž, s. 338

⁶⁵ Tamtéž, s. 338- 343

hudební, či divadelní. Činnost těchto spolků výrazným způsobem ovlivnila nacionální smýšlení českých obyvatel.⁶⁶ K hlavním úkolům ženských spolků, jež jsou zmíněny již v kapitole o vzdělávání, patřila, vedle vzdělávacího působení, také charita. Průkopnicí v charitativní činnosti byla Marie Riegrová-Palacká. Její vytrvalou práci si přiblížíme v části věnované jejímu životu.

⁶⁶ LENDEROVÁ, Milena, JIRÁNEK, Tomáš, MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti. Život v 19. století*. 2. vyd., doplněné, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2017. ISBN 978-80-246-3510. s. 343-354

4 Ženy z rodiny Riegrů- rodinné souvislosti

V následujících kapitolách si představíme tři generace žen z rodiny Riegrů. V životopisném nástinu se seznámíme s jejich výchovou a možnostmi vzdělávání, rodinnými poměry, společenskými, kulturními a literárními aktivitami, jimiž výrazně přispěly k formování společnosti 19. i 20. století. Abychom pochopili významné postavení rodiny Riegrů v tehdejší společnosti, představíme si krátce také osobnost Františka Ladislava Riegra. V životopisném nástinu Marie Riegrové-Palacké zmíníme také Františka Palackého, významného českého politika, s jehož dcerou se F. L. Rieger oženil a jehož vnučka Marie se stala jeho dlouholetou spolupracovnicí.

4.1 Osobnost Františka Ladislava Riegra

František Ladislav Rieger se narodil v Semilském mlýně 10. prosince 1818 Václavovi a Terezii Riegrové, rozené Wagenknechtové. Díky velké podpoře své matky začal, i přes počáteční protesty svého otce, studovat na gymnáziu v Praze. Zde se seznámil například s Jungmannem, Máchou, či Erbenem. I přesto, že ho otec nechal zapsat do učení v cechu mlynářském, tajně, jen s matčíným vědomím, začal studovat práva na pražské univerzitě a svého otce tak, po prvním roce studií, překvapil vynikajícím vysvědčením. Druhý rok práv studoval již na univerzitě ve Vídni. Po studiích se vrátil do Prahy, kde působil jako právník a národní buditel.⁶⁷

Revoluční doba 1848 dovedla Riegra až do politiky a posléze byl jmenován do osmičlenné prozatímní vlády, později se stal členem zemského sněmu. Zde začala jeho spolupráce s Františkem Palackým. Po roce 1860 byl zvolen poslancem českého, později se stal členem říšské rady, v níž vymohl českým poslancům jednat v jejich rodném jazyce. Později také usiloval o zřízení rovného volebního práva pro české občany. Zůstal však podporovatelem rakouské vlády, což vyústilo k založení opoziční frakce tzv. mladočechů.⁶⁸

Jako člen Národní strany, v níž pracoval po dobu zhruba třiceti let, výrazným způsobem ovlivňoval její politické směřování i výběr členů. Byl vynikajícím řečníkem, svým vystupováním vzbuzoval důvěru, dokázal strhnout davy. Stal se oblíbeným politikem,

⁶⁷ Kolektiv autorů. *Ottův slovník naučný, díl 21*. Praha: Argo. ISBN 80-7203-289-5. s. 703- 705

⁶⁸ Tamtéž, s. 705- 709

čímž si záhy, vedle Františka Palackého, získal titul Vůdce národa. Samozřejmě musel čelit také kritikám, které ho však povzbuzovaly k ještě větším snahám o zrovnoprávnění pozice českého národa.⁶⁹

Důležité jsou také jeho kulturní a společenské aktivity, v nichž stále prosazoval národní zájmy. Spolu s Palackým usiloval o vydání *Českého slovníku naučného*, působil v několika spolcích, z nichž důležité místo zaujímá Jednota pro podporu průmyslu, po roce 1845 je jím Měšťanská beseda, jež se stala střediskem nacionálních snah. Důležitá je také jeho role při výstavbě Národního divadla, přičemž do těchto aktivit, jak mu bylo některými posléze vytýkáno, zapojil i šlechtu. Otevření Národního divadla mu přineslo dokonce šlechtický titul. Jeho snahy se projevovaly také ve školství. Jeho snahy o rovnoprávné postavení českých studentů vyústily v založení české národní univerzity. Pobyt na výsluní zhatila až protikorupční kampaň, která z něj v očích veřejnosti udělala zrádce národa. Ani poté však Rieger nezahořkl a dál podporoval národní snahy českých politiků.⁷⁰

Národ na něj ale nezapomněl. Při příležitosti oslav jeho osmdesátých narozenin se po uvedení Dvořákovy opery *Jakobín*, jehož libreto napsala Riegrova dcera Marie, srotil před jeho domem v Pasířské ulici jásající dav. Druhý den mu zástupci politických stran předali na Staroměstské radnici pozdravný list podepsaný sto tisíci podpisy.⁷¹

V únoru 1903 Rieger vážně onemocněl, zemřel 2. března toho roku ve svém domě v Pasířské ulici.⁷²

⁶⁹ PAVLÍČEK, Viktor, VELEK, Luboš (eds.). *Vůdce národa František Ladislav Rieger a jeho místo v české politice, kultuře a vědě*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i., 2021. ISBN 978-80-88304-57-9. s. 9- 10

⁷⁰ Tamtéž, s. 10- 11

⁷¹ SAK, Robert. *Rieger: Příběh Čecha devatenáctého věku*. Semily, 1993. ISBN 80-900032-8-1. s. 268-269

⁷² Tamtéž. S. 269- 270

5 Terezie Riegrová- Riegrova matka

O životě Terezie Riegrové se nejvíce dozvídáme z životopisné knihy její vnučky Marie Červinkové-Riegrové *Riegrova matka- obrázek z podkrkonoší*. Červinková-Riegrová v ní vychází především z vyprávění své babičky a také z vlastního autentického pozorování jejího života. Jako zdroj jí též posloužila babiččina korespondence, vyprávění členů rodiny a babiččiných přátel. Vzhledem k tomu, že měla Marie ke své babičce blízký vztah, můžeme předpokládat jistý subjektivní pohled na konkrétní události z Tereziina života.

Marie o své babičce píše: „... každý zahrál se přívětivostí jejího pohledu a ona tím zvláštním kouzlem svého úsměvu, svou prostosrdečnou přirozenou líbezností každému vloudila se do srdce.“⁷³

5.1 Rodinné poměry

Terezie se narodila 19. února 1795 ve vesnici Stav na Jičínsku jako první dcera do mlynářské rodiny Wagenknechtů. Její matka Barbora, rozená Strnadová, pocházela z Bozkova u Semil. Rodina Strnadových byla spřízněna s místním rodákem, spisovatelem a profesorem Josefem Františkem Koublem.⁷⁴

Mlynářská rodina Wagenknechtů nepatřila k nejbohatším. Jejich rodinný mlýn nebyl příliš velký. Byl postaven na panské půdě, proto museli Wagenknechtovi odvádět vrchnosti nemalé nájemné. Za to měla knížecí vrchnost povinnost spravovat splav, což však bylo vázáno na dobrou vůli knížecích úředníků, takže nebylo pro chudé mlynáře úplně jednoduché dovolat se svého práva. Poté, co se Wagenknechtům narodili ještě tři synové a dvě dcery, musela se paní mlynářka hodně ohánět, aby všechny nasýtila. Proto musela Terezie, jako nejstarší dcera, matce v mnohém vypomoci. Nejhůře se jim vedlo, když celý mlýn vyhořel, neboť nová stavba rodinu finančně velmi zatížila.⁷⁵

⁷³ ČERVINKOVÁ-RIEGROVÁ, Marie. *Riegrova matka- obrázek z Podkrkonoší*. Praha: Nakladatelství J. Otty, 1903. s. 4

⁷⁴ Tamtéž, s. 5- 7

⁷⁵ Tamtéž, s. 7- 9

5.2 Dětství a dospívání

Terinka, jak jí všichni říkali, byla statné veselé děvče, které se svým způsobným a milým chováním brzy stalo miláčkem nejen rodiny, ale celého okolí. Rodiče na ni, přestože byla ještě velmi mladá dívka, ve všem spoléhali a radili se s ní.⁷⁶

Jednou z jara prudký příval vody strhl splav u Stavovského mlýna. Tehdy se teprve čtrnáctiletá Terezie rozhodla, že zajde do Jičína ke knížeti dovolat se práva na spravení jejich splavu. Bylo to velmi odvážné rozhodnutí. Tehdy se totiž většina lidí vrchnosti bála, neboť její neomezená moc byla téměř nedotknutelná. Terinka Wagenknechtová byla velmi zdatnou řečnicí, a když předstoupila před knížete Trautmansdorfa, pána Kumburského panství, oslnila ho svou zdvořilou, ale důraznou žádostí tak, že jí s velkou ochotou vyhověl a navíc jí za její statečnost věnoval velký tolar, který pak mladá Terinka nosila na krku jako památku. Od té doby zastupovala rodinu v jednáních na úradech i ve městě. Vydala se dokonce, coby šestnáctiletá, se svým mladším bratrem Františkem pěšky do Prahy, aby ho přijali za choralistu u kostela sv. Víta. Tehdejší ředitel choru Koželuh jejího bratra přijal a Terinkou byl tak ohromen, že se stala v jejich rodině vítaným hostem. Terinka totiž za svým bratrem Františkem chodila několikrát do roka až do Prahy pěšky, když mu jejich chudí rodiče chtěli poslat nějaké prádlo a trochu jídla na přilepšenou. František si jí velmi vážil, a i když se stal později farářem v Kolodějích a Říčanech, naslouchal jejím radám.⁷⁷

Terinka, přestože měla na své rodiče i sourozence velký vliv, si v dospívání mnoho zábavy neužila. Měla velmi přísného otce, který své děti nepouštěl ani k muzice a mladá Terezie musela mnohdy i lstí krýt své sestry, které otcův zákaz porušovaly.⁷⁸

5.3 Manželství

Mlynáři byli svobodní, nebyli zatíženi robotou, proto se mohli svobodněji vyjadřovat ke společenským záležitostem. V době poněmčování se k nim často uchýlovala i zchudlá pronásledovaná šlechta, probíhaly zde odvážné vlastenecké rozhovory, opatrovaly se staré české knihy. Tak ve mlýnech vyrůstala nová inteligentní

⁷⁶ ČERVINKOVÁ-RIEGROVÁ, Marie. *Riegrova matka- obrázek z Podkrkonoší*. Praha: Nakladatelství J. Otty, 1903. s. 8

⁷⁷ Tamtéž, s. 9- 14

⁷⁸ Tamtéž, s. 14- 16

generace. Mnoho mlynářských synů odešlo převážně na kněžská studia a poté šířili vlastenectví po celých Čechách.⁷⁹

Protože mlynářský cech držel v celých Čechách při sobě a díky krajánkům byli všichni mlynáři v neustálém kontaktu, bylo obvyklé, že usilovali o provdání svých dcer do mlynářské rodiny, aby se tak mlynářská tradice udržela i v dalším pokolení. K velmi vážené mlynářské rodině patřila rodina Riegrů, kteří spravovali velké mlýny v Semilech, Turnově a Hostinném. Mnoho rodin se snažilo provdat některou ze svých dcer za jejich urostlého syna Václava. Ten však se svatbou příliš nespěchal.⁸⁰

Poprvé se Václav s Terinkou setkal o pouti v Bozkově a velmi se mu zalíbila. Díky dobrému známému rodiny Wagenknechtů, semilskému písaři Slavíkovi, byly domluveny námluvy, po nichž se však ve mlýně Václav Rieger dlouho neukázal. Tehdy o Terezkou usiloval také zámožný hostinský Zelinka. Když se o něm Václav dozvěděl, usilovně si vymohl všechny tři ohlášky najednou a brzy, a to 19. února 1816, se slavila svatba. Skrovné věno, které mohli rodiče Terince poskytnout, Václav pokorně vrátil s tím, aby si ho ponechali pro ostatní děti.⁸¹

5.4 Život v semilském mlýně

Václav mlýn spravoval se svým starším svobodným bratrem Františkem, který byl velmi vážný, moudrý a učený. Bylo časté, že se v semilském mlýně po práci sešla celá rodina i čeleď. Četlo se z bible a ze starých českých knih, zpívaly se české písně. Tato tradice, přestože byla rodina katolického vyznání, se v rodině udržovala po protestantských předcích. U Riegrů se pěstovala zvláštní rodinná hrdost, neboť měli předky z řad šlechty a úředníků, kteří sloužili u aristokratické rodiny Waldštejnů. V rodině bylo nepsaným pravidlem, že se nikdo nesmí s rodinnými záležitostmi ani starostmi svěřit cizím.⁸²

Oba bratři svědomitě hospodařili. Zejména Václav byl velmi dobrý obchodník, kromě mlýnů obchodoval s dřívím, udržoval a rozšiřoval stáda dobytka, přikupoval pole, dokonce se později ujal i Stavovského mlýna. I jeho bratr František dobře hospodařil a přikoupil ještě malý mlýn v Kuchelně u Semil. Po příchodu do Semilského mlýna měla

⁷⁹ ČERVINKOVÁ-RIEGROVÁ, Marie. *Riegrova matka- obrázek z Podkrkonoší*. Praha: Nakladatelství J. Otty, 1903. s. 17- 18

⁸⁰ Tamtéž, s. 18- 20

⁸¹ Tamtéž, s. 20-24

⁸² Tamtéž, s. 25- 27

mladá Terezie obavy, zda zvládne chod tak velkého hospodářství. Velmi také dbala na to, aby svou přítomností nenarušila dobré vztahy mezi bratry. Avšak brzy, díky její houževnatosti a veselé, přátelské povaze, mlýn doslova rozkvetl. Začali sem putovat hosté, kteří se těšili na rozumné debaty s oběma mlynáři i mlynářkou. Téměř denně mlýn navštěvoval farář, dva místní lékaři, učitel i úředníci. Často sem zavítali i vlastenečtí kněží z okolí.⁸³

Každé ráno chodívala Terezie na ranní mši. Poté se hned chopila práce ve mlýně a dohlížela na čeledě. Byla velmi skromná. Co mohla, rozdala chudým a potřebným, až ji musel její manžel mnohdy mírnit, a proto jí také nikdy nesvěřil klíč od truhlice s penězi. Terezie velice podporovala svou sestru Barboru, která měla za manžela nespolehlivého pivovarníka Führlicha, za kterého museli manželé Riegrovi často zaplatit nemalé pokuty. Tímto chováním si vysloužila nejen u svého muže, ale především u svého švagra Františka, velké vážnosti, neboť i on sám byl velmi štědrý a často Terezii dával zlatáky ze své truhly, aby je použila, až bude třeba.⁸⁴

5.5 Mateřství a rodičovství

Manželům Riegrovým se narodily tři děti. První byla dcera Terezie, 8. prosince 1818 se narodil syn František, třetí dítě, Marie, bohužel brzy zemřela. Terezie byla pečlivou a starostlivou matkou a velmi jí záleželo na tom, aby její děti byly moudré a učené. Její muž nejvíce přilnul k jejich dceři Terince, ona se zas nejvíce upnula na svého syna. František byl velmi šikovný a čilý chlapec, o něhož se mlynářka často strchovala, neboť se jako dítě třikrát ocitl v nebezpečí života. A proto, když se semilský kaplan Hušek stal kaplanem ve Vysokém, kde byl v té době farářem a vikářem vlastenec J. Kramář, svěřila mlynářka šestiletého Františka do jeho péče a dva roky tam navštěvoval místní školu. Poté dala Terezie svého syna do školy k panu učiteli Karáskovi do Šumperka, který byl též proslulým hudebníkem a vzdělával již mnoho chlapců ze zámožných rodin. Protože byl František velmi nadaným žákem, usilovala Terezie o to, aby šel studovat. Jejímu muži se to sice moc nelíbilo, ale byl to právě švagr František, který dal Terezii peníze na synova studia. Na podzim roku 1829 začal mladý František studovat na

⁸³ ČERVINKOVÁ-RIEGROVÁ, Marie. *Riegrova matka - obrázek z Podkrkonoší*. Praha: Nakladatelství J. Otty, 1903. s. 27-29

⁸⁴ Tamtéž, s. 29- 31

jičínském gymnáziu, kam za ním jeho matka často jezdila, aby se ujistila, že se mu daří dobře a také se poptala u profesorů na synova studia.⁸⁵

Když Tereziin švagr František náhle roku 1830 zemřel na mrtvici, nezanechal po sobě závět'. O majetek Riegrů začalo usilovat široké příbuzenstvo, a proto od nich musel Tereziin muž Václav druhou polovinu mlýna odkoupit. Také bylo mnoho lidí švagra Františkovi dlužno. On si však jen znamenal částky se začátečními písmeny dlužníků, proto své dluhy splatil jen ten, kdo chtěl. Tím přibýlo mlynářově rodině mnoho starostí a Václav usiloval o to, aby se mladý František vrátil domů a vyučil se mlynářem. Na přimluvu Terezie nakonec syna ještě dva roky na studiích ponechal v domnění, že poté se stane hospodářem na rodinném mlýně a polnostech. Díky úsilí a opakovaným přimluvám nejen Terezie, ale také vlasteneckých kněží, se nakonec Tereziin syn František vydal na studia do Prahy, kde studoval humanitní vědy u Jungmanna a pak ještě dva roky filozofii. Terezie musela usilovně šetřit, aby syna na studiích udržela.⁸⁶

Když pak mlynářka navštěvovala svého syna v Praze, byla s nadšením vítána. Zvláště si ji oblíbili paní Náprstková a Josef Jungmann, kterého oslnila svojí krásnou horskou češtinou. Jungmann si pak často některá slova zaznamenával do svého slovníku a i František mu po prázdninách přinášel nová slovíčka, která při pobytu v Semilském mlýně posbíral.⁸⁷

Poté, co František ukázal otci vysvědčení z prvního ročníku práv, která začal tajně, jen s vědomím své matky, studovat, mlynář ustoupil a dovolil mu ve studiích pokračovat. Terezin muž již nebyl úplně zdravý, a tak musela mlynářka zastat práci ve mlýně i za syna. Když nastala sucha a ostatní mlýny stály, ten Semilský, díky Jizeře, v níž voda nikdy nechyběla, byl stále v provozu a musel semlít obilí z širokého okolí. Řeka však byla příliš divoká, proto musela mlynářka často i v noci kontrolovat, nehrozí-li nějaké nebezpečí. Za krutých mrazů pak Terezie prostála celé hodiny a dohlížela na to, aby byly ledy, kterými zamrzla strouha, správně prosekány. Mnohdy byla tak zmáčená, že jí šaty přimrzly k tělu tak, že nešly ani sundat. Často si na tyto chvíle vzpomněla, když později onemocněla pakostnicí.⁸⁸

⁸⁵ ČERVINKOVÁ-RIEGROVÁ, Marie. *Riegrova matka- obrázek z Podkrkonoší*. Praha: Nakladatelství J. Otty, 1903. s. 31- 34

⁸⁶ Tamtéž, s. 34- 37

⁸⁷ Tamtéž, s. 38- 39

⁸⁸ Tamtéž, s. 42- 43

5.6 Život a práce Terezie Riegrové po smrti manžela

Terezin muž Václav 16. dubna 1841 zemřel, a tak se musela o celý mlýn i polnosti starat úplně sama. Přicházelo jí sice mnoho nabídek k sňatku, ona však všechny odmítala a usilovně pracovala, aby mohla podporovat syna Františka. Jak ho bránila, když byl neprávem uvězněn, stejně tak v úzkostech prožívala jeho onemocnění plicní chorobou. A když se v osmačtyřicátém roce rozproudila jarní revoluční národní vlna, dychtivě v Národních novinách hltala každou informaci o svém synovi, který byl zvolen zemským a říšským poslancem. Když pak vypukla říjnová revoluce a Rieger jen díky Havlíčkově varování unikl zatčení a odsouzení k smrti, matka se o těchto hrozných zprávách dočetla v novinách a ze strachu o syna onemocněla tak, že jí vypadaly všechny zuby.⁸⁹

Když v srpnu 1853 František Rieger přivezl svou novomanželku Marii, dceru Františka Palackého, do Semil, jeho matka si ji zamilovala jako svou vlastní dceru. Ráda vítala i její rodiče, se kterými udržovala velké přátelství. Terezie často posílala mladým do Prahy kufříky s jídlem a také dopisy, jež byly psané švabachem bez interpunkce prostým přirozeným jazykem. V listech vždy vyjadřovala starost o všechny členy rodiny, mladou paní Riegrovou nabádala k tomu, aby častěji odpočívala. Mariině matce, paní Palacké, byla vděčná za to, jak své dceři pomáhá. V každém listu se zmiňovala o tom, jak se za ně všechny modlí a přeje jim, aby je Bůh ochraňoval. Když se pak Mariině matce zdravotně přitížilo, nabádala Terezie v dopisech svého syna, aby s ní hezky zacházel a co nejšetrněji ji opatroval. V některých listech se mlynářka vypsala ze svých starostí s hospodářstvím a hned v následujícím listu se omlouvala, že myslela jen na sebe.⁹⁰

Rieger často jezdil do Semil, aby navštívil matku a dohlédl na rozsáhlou přestavbu mlýna, do které se jeho matka Terezie pustila. Každoročně tam jezdila také jeho žena s dětmi. Po smrti paní Palacké, maminky Riegrovy ženy Marie, zde Riegrova rodina pobývala déle. Často sem jezdíval i Palacký a Riegrovi přátelé, přicházeli také vlastenečtí kněží, dokonce i biskup Vinc. Mnoho místních obyvatel, prostých i výše postavených, chodilo k mlynářce pro radu. I radní se tu zastavovali předtím, než o něčem rokovali. Často sem zavítali i studenti, kteří z Vysokého, či Bozkova putovali na studie, neboť věděli, že je mlynářka ráda pohostí. Mlynářka byla mezi všemi tak vážená, že se stala

⁸⁹ ČERVINKOVÁ-RIEGROVÁ, Marie. *Riegrova matka- obrázek z Podkrkonoší*. Praha: Nakladatelství J. Otty, 1903. s. 48- 53

⁹⁰ Tamtéž, s. 56- 59

kmotrou téměř všech narozených semilských dětí. Pomáhala všem bez rozdílu, radou, či penězi.⁹¹

Poté, co mlynářčina pražská přítelkyně, paní Náprstková, po smrti svého muže rozdala třetinu svého majetku chudým, stala se jejím vzorem. Nejenže zavedla pravidelné páteční podělování chudým, ale kdykoli někdo potřeboval peníze, či jídlo, nikdy s prázdnou neodešel. Když se poté na horách rozmohla horká nemoc, navštěvovala mlynářka také nemocné.⁹²

Když však byly v padesátých a šedesátých letech zřízeny parní mlýny, nastaly i mlynářům krušné časy. Mlynářka však ve své pomoci potřebným neustávala. Často se proto ve svých dopisech synovi omlouvala, že mu nemůže poslat finanční výpomoc. Tato tíživá situace ji tak vyčerpávala, že nakonec onemocněla pakostnicí. Výnos mlýna už téměř žádný nebyl. Zatímco Riegrova matka absolvovala několik pobytů v lázních, Rieger vyjednával o prodeji mlýna. Nakonec ho v červnu roku 1862 prodal továrníku Schmidtovi a svou matku Terezii odvezl do svého domu v Praze. Ještě téhož roku koupil Rieger statek v Malči, kde jeho rodina i s babičkou trávila celé léto. V zimě pobývala mlynářka v pokoji v zadním křídle domu v Praze, který se brzy stal středem všeho dění. Často se tu scházely členky Riegrovy rodiny a s ručními pracemi v rukou poslouchaly babiččino vyprávění. Mlynářku v Praze navštěvovali i kněží a rodinní přátelé. Často za ní na návštěvu chodíval i František Palacký.⁹³

Mlynářka byla ke všem vlídná, ale své názory neskrývala. Dokázala rázně každému vyložit, co si myslí. Nadevše milovala svou rodinu, měla cit pro povinnost, celý život ji provázela jen práce.⁹⁴ „(...) láska k národu prýštila, splynula a srostla v její duši s nejvyšším náboženským pojmem, se zákonem křesťanské lásky k bližnímu.“⁹⁵ Po dlouhé bolestné nemoci nakonec Terezie Riegrová 14. února 1869 zemřela. Pochována byla na hřbitově Modletínského kostela, který patřil k Malči.⁹⁶

⁹¹ ČERVINKOVÁ-RIEGROVÁ, Marie. *Riegrova matka- obrázek z Podkrkonoší*. Praha: Nakladatelství J. Otty, 1903. s. 61- 68

⁹² Tamtéž, s. 69- 71

⁹³ Tamtéž, s. 71- 81

⁹⁴ Tamtéž, s. 82- 84

⁹⁵ Tamtéž, s. 84

⁹⁶ Tamtéž, s. 85

6 Marie Riegrová rodem Palacká

6.1 Rodinné poměry

Marie se narodila v Praze 18. dubna 1833 jako druhé dítě Terezie Palacké rozené Měchurové a Františka Palackého. Měla staršího bratra Jana. V té době žila rodina Palackých v Pasířské ulici číslo 719 v předním křídle domu, které jim nechal upravit dr. Jan Měchura, Tereziin otec. Ten se poté uchýlil do zadního traktu, kde ho děti i s rodiči pravidelně navštěvovali. Jan Měchura, Mariin dědeček, patřil mezi přední pražské advokáty. Byl velmi energický a podnikavý člověk. Přestože byl svobodomyšlnější v otázkách náboženství, politicky zastával velmi konzervativní názory, což se projevovalo také ve výchově jeho dětí, při níž se snažil veškeré jejich chování kontrolovat a ovládat. Velice si zakládal na tom, aby jeho děti získaly nejlepší vzdělání, jaké bylo v té době dostupné. Proto se i Terezie, Mariina matka, stala nejen vynikající hospodyní, ale také se jí dostalo estetického a hudebního vzdělání, ke kterému vedla také svoji dceru Marii. U Měchurových, jež byli příbuzní s některými šlechtickými rodinami, se scházela převážně německá společnost šlechticů, vzdělanců, politiků, básníků a literátů, kteří sdíleli lásku k Čechám, coby své rodné zemi, a sympatizovali s českými národními buditeli. Právě zde se Mariina matka setkala se svým budoucím mužem, Františkem Palackým.⁹⁷

Mariina matka, které se dostalo ryze německé výchovy, mluvila česky jen velmi zřídka.⁹⁸ Červinková o své babičce napsala: „*Srdcem i duchem přilnula však brzy ke snahám a tužbám svého chotě a proto se někdy stávalo, jak Palacký o ní říkával, že "vlastenčila po německu". Jsouc velmi živého ducha, zajímala se upřímně o všechny literární i vědecké otázky, ráda bavívala se se vzdělanými muži a dovedla soustřediti vůkol sebe vybraný kruh společenský.*“⁹⁹ Do jejího salonu přicházeli literární vzdělanci, hudebníci, katoličtí kněží, šlechta i osobní přátelé. Častým návštěvníkem byl například spisovatel Egon Ebert, komtesy Vratislavovy, Jeník z Bratřic, který se stal Mariiným

⁹⁷ ČERVINKOVÁ-RIEGROVÁ, Marie. *Marie Riegrová rodem Palacká: její život a skutky*. Praha: Obec Pražská, 1892. s. 5- 8

⁹⁸ Tamtéž, s. 8

⁹⁹ Tamtéž, s. 9

kmotrem, jejich osobní lékař dr. Held, z řad duchovních František Daneš a František Schneider.¹⁰⁰

6.2 Dětství a dospívání

Marie měla velmi vážnou až melancholickou povahu, kterou zdělila po svém otci, jehož chovala téměř v posvátné úctě. Byla velmi citlivým, skromným a tichým dítětem. Již v útlém dětství velmi přilnula ke své matce Terezii, temperamentní a společenské ženě, která mladou Marii často nabádala k tomu, aby byla veselejší a uměla některé věci přijímat s lehkostí. Vychovávala ji také k hluboké zbožnosti a pracovitosti, k níž patřila, dle dávné rodinné tradice, povinnost manželky ušít všechno domácí prádlo. Mariina matka byla též velmi vzdělanou ženou, která milovala nejen poezii a hudbu, ale dokázala debatovat i o vědeckých otázkách a literárních novinkách. Pečlivě tedy pro své děti vybírala jejich domácí učitele. Mariinu otci, pracovně velmi vytíženému, na výchovu příliš času nezbývalo, přesto velmi dbal na to, aby byly jeho děti vyučovány česky a vždy byl přítomen při jejich zkouškách.¹⁰¹

Marie byla vyučována výbornými učiteli a stala se velmi svědomitou žačkou. Václav Vladivoj Tomek ji vzdělával ve všeobecných předmětech, Bedřich Smetana v hudbě, Franz Vogl ji zdokonaloval ve zpěvu, učila se hrát na piano a na harfu. Za učitele náboženství Mariina matka vybrala Františka Schneidra, neboť byl jedním z nejhorlivějších Bolzanových stoupenců, jehož paní Palacká velmi obdivovala.¹⁰²

Paní Palacká bývala často nemocná, proto o ni musela mladá Márinka často pečovat a starat se o chod celé domácnosti. V létě celá rodina pobývala na statku v Lobkovicích, který Mariin dědeček, dr. Měchura, roku 1829 zakoupil. V zimě děti s matkou často jezdily přes Alpy do Nizzy. Marie zde od svých jedenácti do patnácti let navštěvovala francouzské školy a dojmy z tohoto místa zaznamenávala do svých deníků.¹⁰³ Pobyty v Nizze trávily obě ženy procházkami v přístavu, zpěvem českých písní, nebo četbou knih. Svému otci do Prahy Marie často psala smutné dopisy plné stesku po rodné vlasti, odkud putovaly do Prahy dopisy plné stesku a touhy po shledání.¹⁰⁴ „*Zatím co starý*

¹⁰⁰ ČERVINKOVÁ-RIEGROVÁ, Marie. *Marie Riegrová rodem Palacká: její život a skutky*. Praha: Obec Pražská, 1892. s. 9

¹⁰¹ Tamtéž, s. 9-11

¹⁰² Tamtéž, s. 10

¹⁰³ Tamtéž, s. 11-12

¹⁰⁴ ŠÁRECKÁ- RADOŇOVÁ, Maryša. *Ozářené krby: Vlastenecké rodiny české*. Praha: Dělnické nakladatelství, 1946. s. 26

Měchura žasl nad vytríbeným slohem jejích německých dopisů, shledávaje, že by se mohla státí jednou spisovatelkou, radoval se Palacký z jejích pokroků v českém pravopisu, které mu slibovaly, že z ní bude „hodná Češka, jak se na jeho dceru sluší“, a paní Palacká s uspokojením viděla, jak se Marie zdokonaluje ve francouzské řeči, kterou ovládala již tak, že jí mohla užívat v denících a dopisech.“¹⁰⁵

V době pražských březnových událostí roku 1848 pobývala patnáctiletá Marie s dědečkem v Lobkovicích a jen na otcovo naléhání se nevydala zpět do Prahy. V tomto období také prořídil kruh přátel, jenž k Palackým pravidelně docházel. Pro Mariina otce byl největší ranou nucený odchod z Musea. Palacký se uchýlil do Lobkovic, aby unikl politickému dění, kde dále pracoval na svých *Dějínách národu českého*. V jeho okolí se objevovalo čím dál tím méně obětavých lidí snažících se nezištně pomáhat českému národu. Seznámil se však s Františkem Ladislavem Riegrem, synem mlynáře ze Semil, čerstvě promováním doktorem práv, jenž byl roku 1848 zvolen zemským i říšským poslancem.¹⁰⁶

Palackého dcera Marie, nadšená vlastenka, v této době velmi těžce nesla otcovo i národní ponížení. Již dříve odmítala to, že otec píše matce jen německy a že konzervativní dědeček Měchura také nemluví česky. Stala se z ní vážná mladá dívka plná ideálů s přísnými mravními zásadami. Příliš brzy vyzrála v pokornou pracovitou mladou dámu, jejíž obětavost hraničila téměř se sebezapíráním.¹⁰⁷

Marie se nerada kráslila a jen z poslušnosti chodila každý večer k dědovi Měchurovi na partii karet, neboť nesnášela jeho hloupé žerty. Mariiny podobizny ale dokazují, že byla velmi hezká. „Její světlé, popelavě odstíněné vlasy budily pozornost v Italii, kam přišla již jako desítiletá, a její velké, krásné, žlutohnědé oči vábily neodolatelně plachým, ale jasným a důvěřivým pohledem nevinné, otevřené duše. Mnoho se mluvilo v Praze o pozoruhodné kráse a půvabu té prostředně velké, plně vyvinuté dívky, v jejímž zjevu, prozářeném andělskou čistotou, něhou a touhou po vyšším, nehmotném životě, nebylo ani stínu koketerie.“¹⁰⁸

¹⁰⁵ ŠÁRECKÁ- RADOŇOVÁ, Maryša. *Ozářené krby: Vlastenecké rodiny české*. Praha: Dělnické nakladatelství, 1946, s. 26

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 29-31

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 31- 32

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 32

6.3 Manželství

V padesátých letech se o krásnou devatenáctiletou Marii začal ucházet dr. František Ladislav Rieger. Dědovi Měchurovi se velmi nezamlouval, proto ho pod svou ochranu vzala paní Palacká, Mariina matka. Po Měchurově smrti, 18. dubna 1852, připadly Lobkovice Palackým. Mladá Marie s matkou často pobývala na Riviéře, kde hltila každý Riegrův láskyplný dopis, jichž si za svého života vyměnili více než tři tisíce. Rieger brzy poznal, jak citlivou duši Marie má, že si mnohé věci idealizuje, aby nemusela čelit následnému zklamání.¹⁰⁹ Marie čím dál tím více odhalovala soulad mezi jejich názory, oceňovala Riegrovo vlastenectví. Po návratu z Nizzy se proto 15. srpna 1853 bez velkých okázalostí za Riegra provdala. Po svatbě manželé žili v zadním traktu domu Palackých. Na jaře pak střídavě pobývali v Lobkovicích či semilském mlýně. Riegrova matka, Terezie Riegrová, si Marii velmi oblíbila a i její rodiče byli ve mlýně vždy vítáni. Ráda pak posílala do Prahy kufříky s potravinami a milé dopisy psané švabachem, v nichž často líčila své obavy o Mariino zdraví a nabádala svého syna, aby se o ni řádně staral.¹¹⁰

Letní měsíce svého prvního těhotenství trávila mladá Marie na statku Suchdol u Benešova, který Rieger koupil rok po svatbě. Narodila se dcera Marie (později Červinková), kterou semilská babička i paní Palacká velmi milovaly. Za tři roky se narodil syn Bohuslav.¹¹¹

Počátkem roku 1860 se Mariině matce Terezii zdravotně velmi přitížilo a teprve na Palackého naléhání odcestovala do Nizzy, kam ji doprovázela i potřetí těhotná Marie s malou Márinkou. Dvouletého syna svěřila Marie Riegrově sestře a matce. Rieger se v té době zabýval přípravami Naučného slovníku a Marie mu byla horlivou a potřebnou pomocnicí, proto později přijel za ní a odvezl ji zpět do Prahy. Mariina matka doprovázena Palackým se koncem dubna 1860 vydala na cestu do vlasti, avšak v Marseille se její stav prudce zhoršil.¹¹² Když se Rieger vrátil z Vídně, kam odcestoval s továrníkem Macháčkem odevzdat petici českých krajanů k císaři, porodila Marie třetí dceru, Libuši. Stav její matky se zhoršoval. 15. srpna 1860 přišel Marii naléhavý

¹⁰⁹ ŠÁRECKÁ- RADOŇOVÁ, Maryša. *Ozářené krby: Vlastenecké rodiny české*. Praha: Dělnické nakladatelství, 1946. s 32-33

¹¹⁰ Tamtéž, s. 34

¹¹¹ Tamtéž, s. 34

¹¹² Tamtéž, s. 35

telegram, aby se vydala za matkou do Podmokel. Tam jí matka skonala v náručí. Pohřeb se konal v Lobkovicích 21. srpna 1860.¹¹³

Po smrti Mariiny matky se Riegrovi přestěhovali do přední části domu blíže k otci, Františku Palackému. Rieger s Palackým měli pracovny vedle sebe a vzájemně se ve své práci podporovali. Marie Riegrová byla vždy otcovou velkou obdivovatelkou a ve zbožné úctě k dědečkovi vychovávala i své děti. Ty se v jeho přítomnosti chovaly velmi tiše a i při obědě poklidně naslouchaly rozhovorům svého otce s dědečkem Palackým.

Marie své děti zpočátku vyučovala doma sama. Vedle domácích povinností se však zvládala aktivně zapojovat i do politických rozprav svého manžela i otce. Národní záležitosti vnímala velmi emotivně a s velkým zneklidněním odkládala noviny, v nichž hltila všechny politické události.¹¹⁴ „*U Riegrů byly vždy zájmy rodiny a domácnosti podřízeny zájmům národním a všední život se všemi svými radostmi i starostmi byl ovládán vědomím, že nejvyšším příkazem je služba vlasti a oběť celku. (...) Sotva však odešel její muž na politické kolbiště, povzbuzovala ho k rázným, rozhodným činům, takže v jisté chvíli žertovně poznamenal, že má v politice zásadu Suvorova: bij a stupaj.*“¹¹⁵

Marie svou vlasteneckou horlivostí převyšovala mnohé muže, kteří o vlastenectví více hovořili, než konali. Byla na sebe až moc přísná, což se projevilo na jejím duševním zdraví. Přepadaly ji prudké návaly bolesti svírající jí čelisti a tváře, v křečích často ztrácela i vědomí. Její otec, který Marii naprosto zbožňoval, tyto její stavy velmi těžce snášel. Marie proto často bolesti přemáhala, nebo se zavřela do pokoje a nikoho k sobě nepouštěla.¹¹⁶

Přestože rodina Riegrů nežila v marnivém přepychu, jejich dům byl vždy otevřený hostům. Marie byla přesvědčena, že blahobyt odvádí od vyšších cílů. Sama pro celou rodinu stříhala a šila prádlo i šaty z kvalitních českých látek. Oblékala se do prostých nezdobených šatů a šperky nenosila vůbec. Byla velice skromná.¹¹⁷

Vše, co se týkalo vědeckých, uměleckých, národních či osvětových aktivit rodina štědře podporovala. Po roce 1860 vzniklo za jejich přispění mnoho spolků a hnutí: Svatobor, Umělecká beseda, Sokol, Hlahol. S pomocí Marie vydával Rieger svůj Naučný slovník. Jeho redakce se nacházela v zadní části domu v Pasířské ulici. Rodina Riegrů

¹¹³ ŠÁRECKÁ- RADOŇOVÁ, Maryša. *Ozářené krby: Vlastenecké rodiny české*. Praha: Dělnické nakladatelství, 1946. s. 36

¹¹⁴ Tamtéž, s. 140-142

¹¹⁵ Tamtéž, s. 142

¹¹⁶ Tamtéž, s. 142-143

¹¹⁷ Tamtéž, s. 143 - 144

zakoupila velkostatek Maleč, kde od té doby trávila každé léto. Sem za nimi přijíždělo mnoho přátel a hostů. Marie s dcerami obvykle na Maleč odjela dříve, aby manželovi a hlavně stárnoucímu otci nachystala vše potřebné k pohodlnému pobytu. Svého otce velmi milovala a starostlivě o něj pečovala. Na kryté verandě byly pořádány odpolední dýchánky, na něž pravidelně přicházelo mnoho hostů. Maleč často ožívala hudebními koncerty, na nichž sama Marie často hrála na harfu či zpívala. Velmi okázale se slavily Palackého narozeniny a také výročí sňatku manželů Riegrových, které bylo ve stejný den jako malečská pouť. Okolí ožívalo zpěvem a hudbou, tisíce poutníků obsadilo nádhernou rozsáhlou zahradu kolem malečského sídla, jehož schodiště se proměnilo v improvizovanou kazatelnu. Rieger nechal postavit kapli, v níž byla každý rok sloužena zpívána mše. Po jejím skončení se vždy rodina s přáteli sešla u rodinného stolu k veselému hodování. Veškeré potraviny pocházely z rodinného statku.¹¹⁸

Na statku vstávali Riegrovi velmi časně a osobně dohlíželi na čeled'. „*Bez těchto ranních obchůzek obávané „šedé paní“, před jejímž přísným pohledem mizela každá nedbalost, byla by práce na Malči často stála. (...) Roku 1866, kdy pruské vojsko obsadilo Malečské dvory, starala se ona sama o ubytování a stravování několika set mužů, vyjednávala s důstojníky a bránila se proti rekvisicím, zatím co její manžel a otec se dohodovali ve Vídni se zástupci Poláků a Jihoslovanů o společném politickém programu ...*“¹¹⁹ Vážná a přísná Marie, jež nosívala obvykle černé nebo šedé jednoduše střižené šaty, byla oblíbena jen u pracovitých snaživých lidí. Ostatní se před ní měli na pozoru, neboť dovedla velmi rychle rozpoznat falešné pochlebování a cenila si jen poctivé práce. K sobě však byla ještě přísnější. Své zdravotní potíže často přecházela a jen zřídka se obracela na domácího lékaře dr. Hamerníka.¹²⁰

6.4 Mariiny dobročinné aktivity a snahy v oblasti školství

Po svatém Václavu, kdy se rodina stěhovala na zimu do Prahy, uspořádala Marie ve spolupráci s Vojtou Náprstkem tři přednášky pro ženy. Brzy se začala věnovat také spolkové práci. Díky Riegrově přímlově u vlády směl být založen „*Sbor pro uctění Havlíčkovy památky*“. Marie ve spolupráci s paní Augustou Braunerovou a Kateřinou Fügnerovou zorganizovala loterii ve prospěch Havlíčkovy osiřelé dcerky Zdeňky. Sama

¹¹⁸ ŠÁRECKÁ- RADOŇOVÁ, Maryša. *Ozářené krby: Vlastenecké rodiny české*. Praha: Dělnické nakladatelství, 1946. s. 144-147

¹¹⁹ Tamtéž, s. 147

¹²⁰ Tamtéž, s. 148

až příliš horlivě sepisovala seznam darů, rozesílala losy a napsala několik set dopisů. Převážně díky ní nakonec loterie vynesla 24 000 zlatých.¹²¹

Tímto však její aktivity nekončily. Přestože se úzkostlivě vyhýbala jakémukoli vystupování na veřejnosti, o to horlivěji se zapojovala i do dalších sbírek. Díky ní byly malé oltářní obrazy karlínského chrámu svěřeny Josefu Mánesovi, podílela se na vydání *Zlaté knihy českých dívek* v Písku, kde byla založena první Vyšší dívčí škola, účastnila se svěcení praporu Akademického čtenářského spolku.¹²²

Marie již také dlouho snila o kvalitnější výchově a vzdělání mladých dívek.¹²³ „*V době, kdy ženské školství bylo tak zanedbáno, že nebylo netoliko odborných, ale ani měšťanských škol pro dívky, kromě jediné, tak zvané hlavní školy v Týně, uvědomila si ona první, že je stejně důležité zajistiti zdroje výživy chudým dívkám, které odcházely do života z trojdílné obecné školy, jako poskytnouti vzdělání dívkám z rodin zámožných, pro něž byla právě otevřena Vyšší dívčí škola.*“¹²⁴ V Praze v té době fungoval pouze jeden ženský spolek, spolek sv. Ludmily, jehož předsedkyní byla hraběnka Kristina Schönbornová. Spolek měl pouze osm aktivních členů. Rozdělováním potravin podporoval chudé vdovy a zřídil dívčí školu, kam dívky třikrát týdně docházely a učily se šít a plést. Obětavá Marie se stala jednatelkou tohoto spolku a za podpory manžela a otce vypracovala nové stanovy.¹²⁵ „*V poradách s řediteli odborných škol a s několika profesory sestavila plán první průmyslové školy, která byla otevřena 9. května 1865 ve staré svatohaštské škole. A studiem dobročinných institucí v cizině, korespondencí s cizími pracovníky v tomto oboru, snažila se dospěti k poznání, jaké formy chudinské péče by byly za daných poměrů v její vlasti nejúčelnější. Co pochůzek, proseb a úsilí jí stálo, aby nejchudší, mravně zachovalé dívky, které navštěvovaly průmyslovou školu, kde se učily literárním předmětům, šití a kreslení, byly přijaty do továren k malbě porcelánu, do litografií a dílen k rytí do dřeva nebo leštění zlata a stříbra! Spolek sv. Ludmily umisťoval po roce své chovanky podle jejich schopností v různých závodech, podnicích a domácnostech, uzavíraje sám za ně služební nebo pracovní smlouvy s jejich zaměstnavateli.*“¹²⁶ Ženské práci byl více nakloněn umělecký průmysl, převážně malba na sklo a porcelán, který umožňoval zaměstnat i vdanou ženu pracující doposud pouze

¹²¹ ŠÁRECKÁ- RADOŇOVÁ, Maryša. *Ozářené krby: Vlastenecké rodiny české*. Praha: Dělnické nakladatelství, 1946. Tamtéž, s. 148

¹²² Tamtéž, s. 148- 149

¹²³ Tamtéž, s. 149

¹²⁴ Tamtéž, s. 149

¹²⁵ Tamtéž, s. 149-150

¹²⁶ Tamtéž, s. 150

v domácnosti. Z tohoto důvodu byl také na průmyslové škole zřízen obor vyučující malbu na sklo, porcelán, dřevo, plátno. Výrobky žaček byly zasílány pražským firmám a na různé výstavy. Snahy paní Riegrové byly vytrvalé, přesto zůstávaly obory, jako například účetnictví, v nichž pracovali pouze muži a úpěnlivě si své pozice střežili. Nejen mezi obchodníky, ale i v řadách spolku se našlo mnoho odpůrců a kritiků, díky nimž se nakonec zklamaná Marie vzdala svých funkcí. Také odmítavé postoje vůči jejímu manželovi a otci, kteří byli od roku 1863 kritizováni za střizlivý přístup k polskému povstání, zapříčinily, že Marie úplně ztratila zájem i o politiku. Netěšila ji už ani hudba a společnost a celý svůj zájem soustředila na četbu knih o školství a dobročinné péči o chudé. Nejvíce ji zajímaly dobročinné spolky ve Francii, které považovala za nejpokročilejší a staly se jí vzorem pro její práci. Oslovila přítelkyni Napoleona II. paní Hortensii Cornu. S její pomocí pak navštívila mnoho nemocnic, chudobinců, dětských opatroven i polepšoven.¹²⁷ „*Tehdy také poznala rozdíl mezi Fröblovými německými zahrádkami a francouzskými opatrovnami, jež názorná vyučovací metoda pedagogické spisovatelky paní Marie Pape Carpentierové povznesla na vysokou úroveň. A když jí zakladatel holandských polepšoven, zkušený Hendryk Suringar, s kterým si dopisovala, radil, aby věnovala svou pozornost především dětským školkám, shledávaje, že si vytkla příliš mnoho úkolů najednou, využila nabytých zkušeností při zakládání opatroven, kterých byl v Praze do té doby nedostatek.*“¹²⁸ Cílevědomá Marie nakonec vymohla, že byly mateřské školy svěřeny výhradně péči žen a dvě pěstounky, díky Mariiným důvěrným stykům s Marií Pape Carpentierovou, byly vyslány do normálního kurzu pro pěstounky a ke studiu Fröblových zahrádek v Německu. Díky těmto snahám byla nakonec 1. ledna 1869 otevřena v prostorách svatojakubského kláštera první mateřská škola, kam Marie osobně denně docházela.¹²⁹ „*Rieger pomáhal své choti psáti výroční zprávy a referáty pro výbor dam, který bděl nad opatrovnami a jehož byla předsedkyní. Také Palacký sledoval se zájmem obětavou práci dceřinu, jejímž hlavním cílem bylo, aby se alespoň těm nejmenším a nejubožejším, bledým, chudokrevným dětem pražské chudiny, dostalo výživné stravy, teplého oděvu a péče, která by jim zanechala příjemné vzpomínky na první dobu života.*“¹³⁰

¹²⁷ ŠÁRECKÁ- RADOŇOVÁ, Maryša. *Ozářené krby: Vlastenecké rodiny české*. Praha: Dělnické nakladatelství, 1946. s. 151-152

¹²⁸ Tamtéž, s. 152

¹²⁹ Tamtéž, s. 152

¹³⁰ Tamtéž, s. 152-153

7 Milostná korespondence Marie Riegrové-Palacké a F. L. Riegra

Pro doplnění informací mapujících přínos Marie Riegrové-Palacké v oblasti literatury, nemůžeme opomenout rozsáhlou osobní korespondenci, kterou za svého života vedla s Františkem Ladislavem Riegrem. Již krátce po seznámení si tito dva mladí lidé začali psát dopisy. Během života jich bylo více než tři tisíce. Psali si již před svatbou a poté v době jejich odloučení. Z jejich dopisů číší vzájemná láska a úcta. Mnohé z nich nejsou úplně cudné, jak by se, dle Mariina Bolzanovského vychování mohlo zdát. Zvláště Rieger nešetří slovy plnými milostného citu. Kromě projevů lásky jsou jejich milostné dopisy také důležitým zdrojem informací o zdravotním stavu pisatelů i jejich rodiny, přinášejí informace o cestách a místech, jež navštívili, událostech, jimž byli přítomni, lidech, s nimiž se setkali. Slouží tedy jako další z pramenů, pomocí nichž si můžeme vytvořit životopisný obraz obou dopisovatelů. Zároveň pomáhají dokreslit obraz života lidí v české společnosti 19. století, jak z hlediska kulturního a politického, tak z širšího hlediska antropologického. Můžeme zde postřehnout to, jak lidé mysleli, jak vyjadřovali své city, jak utvářeli své vztahy a podobně.

Z literárního pohledu pro nás mohou být tyto dopisy zajímavé také po formální stránce. Odrážejí totiž nejen jazykové dovednosti a osobitost myšlení svých pisatelů, ale také podobu českého jazyka, jež byla v době 19. století používána. Tedy i slova, jež v současné době považujeme za archaická, či syntaktické rozdíly v porovnání se současnou češtinou. Podíváme-li se pozorněji, shledáme, jak barvitý tehdejší jazyk byl a jak vzdělaná a kultivovaná musela být tehdejší měšťanská společnost. Můžeme si jen závistivě povzdychnout při pomýšlení, jak by asi probíhala milostná korespondence dnešních mladých lidí, pokud by tedy vůbec nějaká byla napsaná.

7.1 Riegrův dopis psaný Marii v Praze 1. března 1853

„Drahá Marie!

Právě jsem dostal Vaše psaní od 18 února – kteréž jsem již toužebně očekával, neboť jsem již asi 12 dní bez listu od Vás. Zdá se, že předce v poštách jakýsi nepořádek panuje, neb toto vaše psaní by mělo býti zde za 8 dní t. j. 26. a přišlo teprva dnes 1^{ho} Března. Stěžujete si na mne, že dlouho nepíši: dle mého počtu však byla jste mi již na

dvoji list odpověď dlužna, následovně bych já měl větší právo k stížnosti. Víte co: ukládáři listy moje jako já Vaše – budeme je svědomitě počítat až se navrátíte, a o kom se ukáže, že psal méně listů, musí se podrobit nějaké pokutě ve prospěch druhého – kterouž potom ustanovíme. Přijímáte můj návrh? Tak se nejspravedlivěji ukáže, kdo byl horlivější ve psaní. Já pak budoucně již nebudu čekat na vaše psaní jako jsem tentokrát zas udělal – zvláště proto, že jsem doufal, že mne dlouho nenecháte bez nové zprávy o té nehodě, která Vás potkala a jich následcích. Tu jsem myslel každý den, že musí list přijít, až jsem se ho dnes dočkal, kde jsem beztoho již měl úmysl psát. Dr. Pinkas mi ovšem pravil, že jste z té nehody vyvázly bez značné škody – a že to zvláště matince na zdraví nic neuškodilo, což mne velice těšilo. –

Drahá Marie, je mi upřímně líto, že se tak rmoutíte nad tím, co vám osoba tak blízká a milá nemilého učinila. Vím, že to je P. – nevím však, čím Vás vlastně zarmoutila. Neměla byste si všechno tak tuze k srdci brát. – Když mohla dívka tak mladá a útlá, vyrostlá pod blahodějným vlivem jemnocitné matky Vaší, Vaše srdce tak poraniti, jak často může se Vám to v životě ještě stát od jiných, cizích! Tento jediný úkaz může Vám býti dokladem, že lidé nejsou vůbec tak dobří, jak Vy je vidíte, a že neměli člověk v životě příliš často ubolévati, musí srdce své lépe obrniti proti jejich nešetrnosti a sobeckosti než Vy jste posud učinila. Zkušenost života je přísná, ba často ukrutná učitelka v poznání lidí. Nevím, jaká je ta věc, o níž se tu jedná a která Vás rmoutí, – ale jestli je taková, že bych ji beze škody jiných věděti mohl, bylo by mne těšilo, kdyby ste mi o ní byla zřetelněji psala; ne snad z nějaké zvědavosti, ale poněvadž mám srdečné účastenství ve všem, co se Vaší spokojenosti týče, a proto, že myslím, že by to snad poněkud i Vašemu srdci ulehčilo, jako nás vždycky potěšuje sděliti žalosti své lidem milým a účastným, byl bych to považoval za znamení důvěry a upřímnosti Vaší ke mně, kteráž nechce chovati přede mnou tajemství – jakož doufám, že jich nebudete mívati. Opakuji však ještě jednou, že se nechci nikterak vtírati do Vašich tajemství, zvláště jestli se, jak jsem pravil, dle povahy své pro mne nehodí. Bud'te ostatně jista, že jsem přesvědčen, že v této věci vina na Vás býti nemůže, neb znám Vaši velikou lásku k P., která by Vám byla nedala jí v něčem ublížiti, kdyby to srdci Vašemu vůbec možné bylo. Krom toho mám dosti známosti lidí, že jsem poznal, že P., jakkoli jinak milé děvče, má více sebelibosti a lehkovážnosti než se právě chváliti dá. Již tomu musíte uvěřiti, že P., zvláště vstoupíli do jiných okolností života, jakživa málo o Vás dbáti bude; vždyť pak naleznete za to snad náhradu a útěchu ve vroucí lásce jiných Vašich milých, kteříž Vás tak snadno nezapomenou.

Drahá Marinko má! Již toužím velice po Vašem návratu! Pravíte mi, že si nemám přát, aby čas do té doby rychle uplynul – že se Vám stávám milejším takto ve vzdálenosti. Což by jste mne chtěla milovati jen jaký jsem v myšlenkách, a myslíte že by ste mne méně milovala v obcování důvěrnějším? Já doufám, že by ste mne i pak milovala, zvláště když jednou svou ostýchavost a přísnost odložíte, která svobodné výměně citů a souhlasnému splynutí dvou sobě drahých duší brání! Co do mne, já jsem přesvědčen, že čím blíže Vám státi budu, tím vroucněji Vás milovati budu – neb taková je povaha Vaší spanilé bytosti, že nepůsobí jako blesk do dálky oslepující, ale co jemná, teplá záře zblízka nejvíce lahodící a blažící – Již nyní jsem šťasten v té naději, že Vás, drahá duše, budu moci „mou“ nazývati. A Bohdá, že i Vy budete šťastnou, když se s plnou láskou a důvěrou ke mně přitulíte.

„Jestli se ještě na Vás horším?“ Jakž bych se mohl horšit? Když jsem z předešlých listů Vašich soudil, že moje city ve Vašem srdci nenalezly ohlasu, ba že se potkaly s jakýmsi pancýřem studeným, popsáným jakýmisi zásadami, tu jsem se ovšem rmoutil – neb mne to bolelo, že jsem měl pouštět od svých nejdražších nadějí. Horšit sem se pro to na Vás nemohl – neb vím, že cit nestojí pod kontrolou vůle a láska že není v moci Vaší. Což je to mou vůlí, že Vás miluji? A mohl bych Vám to za zlé pokládati, kdyby jste mne nemilovala? Co pak ste mne sama upokojila – co ste mi „dovolila“ doufati a věřiti všecko co jsem si žádal, zmizel i onen zármutek a v srdci mém není vzhledem Vás jiného citu než láska a naděje na brzké opět shledání – na štěstí, kteréž mi podá poznání lásky Vaší z úst a očí Vašich, naděje na brzké a věčné naše spojení. – S Bohem, drahá moje! Děkuji za pozdravení mé milé matky! –

Váš věrně oddaný

F. L. R.¹³¹

7.2 Dopis Marie Riegrové-Palacké psaný v Nizze 9. března 1853

Drahý příteli!

Od té doby, což jsem Vám posléze psala, 19 února tuším, jestli' dnes opět ponejprv kdežto беру péro do ruky, víte zajisté proč, nyní kdež se tuším již opět vše podalo, neb

¹³¹ RIEGER, František Ladislav. PALACKÁ, Marie. *Milostné dopisy Frant. Lad. Riegra a Marie Palacké* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2012 [2023-29-05]. Dostupné z WWW: http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/79/55/28/milostne_dopisy.html.

doufám, že se mi více nenavrábí ta nemilá a zdlouhavá hořečka, nechci raději více o tom šířiti slovo.

Všelicos v posledním listu Vašem, který se nám dostal včera večír, mne podivilo. – Vy mi činíte návrh. Pravíte, že při návratu spočteme listy, a kdo méně druhému jich poslal, měl by se podrobiti pokutě, kterouž pak druhý ustanoví dle libosti. S jedinkým poznamenáním ráda přivoluji – totiž tenkrát, ukáželi se, že počet listů Vašich bude dvojnásobný mých psaníček – toť jest přeci spravedlivé a zakládá se zajisté na všeobecná uznaná pravidla. A myslíte, že pak nevyhraji?

Podle posledních psaní Vašich znamenám, že berete ono slovíčko „dovoluji“ v podivném smyslu, zdálo se mi, že se potahovalo jen na jedinký jistý směr, Vy však tak si ho vykládáte, že jsem tím Vám přivolila ke všemu, cožkoli si přejete neb přáti budete, a že by se to podobalo podpisu na bílém papíru, jež pak vyplniti může čím a jakkoli se Vám by zalíbilo? Toť zajisté žertujete, či myslíte, že se Vám poddám na milost aneb nemilost?

Pak pravíte: Což je to mou vůlí, že Vás miluji? Nevím, mámli se diviti, že muž tak moudrý jako Vy jste, činívá i jednává což se rozumu a náhledům jeho protiví – či mámli litovati a rmoutiti se pro Vás, že Vám osudem, trpkým zajisté! tak bezděky odsouzena jest věc, které se obrániti nemůžete? Uznávám, žeť lépe bude, bych končila, an ještě poněkud cítím, že mne to namáhá, abych neráda opět se podrobila hořečce, a pak by toto škádlení, spravedlivé sice, Vás přeci silně rozmrzelo. Prosím, vyříd'te úctu mou Vaší paní matce, i mějte se dobře i vesele, jak si toho srdečně přeji

Vaše

*Marynka*¹³²

¹³² RIEGER, František Ladislav. PALACKÁ, Marie. *Milostné dopisy Frant. Lad. Riegra a Marie Palacké* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2012 [2023-29-05]. Dostupné z WWW: http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/79/55/28/milostne_dopisy.html.

8 Marie Červinková-Riegrová

Životopis Marie Červinkové-Riegrové sepsala její přítelkyně Božena Augustinová, vyšel v roce 1897.

8.1 Rodinné poměry

Marie se narodila v Praze 9. srpna 1854 jako prvorozené dítě Marie Riegrové roz. Palacké a Dr. Františka Ladislava Riegra. Byla pokřtěna rodinným přítelem P. Františkem Schneiderem, kmotry jí byli babička Terezie Palacká a baron Samen.¹³³

Marie dospívala v podnětném intelektuálním prostředí. Od útlého dětství, a v podstatě po celý život, ji výrazně ovlivňovali oba její rodiče, jež po celý život chovala ve veliké úctě. Také babička z otcovy strany, Terezie Riegrová, moudrá, energická a obětavá mlynářka, zanechala v Mariině životě významnou stopu. Avšak nejvýrazněji na ni působil dědeček, František Palacký, významná osobnost společenského a politického dění.¹³⁴

8.2 Dětství a dospívání

Marie, velmi bystrá a chytrá dívenka, vyrůstala převážně ve společnosti dospělých, proto také dospívala rychleji, než ostatní děti. Již v šesti letech mluvila plynně francouzsky, neboť se svou matkou strávila nějaký čas v Nizze u nemocné babičky Palacké. Její dětství také velmi ovlivnila doba zápasů o národní bytí po roce 1848, neboť v čele hnutí stáli jak její dědeček František Palacký, tak i otec F. L. Rieger. V jejich domě probíhalo mnoho bouřlivých diskuzí, které citlivá Marie velmi pozorně vnímala.¹³⁵ Augustinová citlivou povahu své přítelkyně popisuje slovy: „*Děd, otec, matka, všichni kráčeli za nejvyššími ideálními snahami, v tomto okolí nemohla se mysl její připoutati ke všední zemské hroudě, ale hned v dětství vznesla se do výše, aby nikdy neslékla k nízkému pachtění lidskému, ke rmutu tohoto světa.*“¹³⁶ A právě proto se již tehdy, jako sedmiletá, rozhodla být spisovatelkou. Začala si psát deníky, ve kterých velmi obsírně líčila dění

¹³³ AUGUSTINOVÁ, Božena. *Marie Červinková-Riegrová: životopisný nástin*. Praha: Bursík, 1897. s. 5

¹³⁴ Tamtéž, s. 6

¹³⁵ Tamtéž, s. 6-8

¹³⁶ Tamtéž, s. 8

každého dne. V devíti letech psala povídky, básně, i dramata, která si často potajmu přehrávala se svými sourozenci ve skleníku na statku v Malči.¹³⁷

Marie byla velmi pilnou a svědomitou žačkou, která toužila po vědění. Zpočátku ji její matka učila sama, avšak s příchodem dalších dětí, o tři roky mladšího bratra Bohuslava a o šest let mladší sestry Ludmily, svěřila vzdělávání dychtivé Marie domácím učitelům. Paní Riegrová si ponechala pouze výuku francouzštiny. Všem předmětům, kromě náboženství, začal malou Marii vyučovat gymnaziální profesor Krupka, poté profesor Dr. Kalousek. Náboženství se učila u P. Václava Nyklese, který se později stal farářem u sv. Štěpána v Praze. U Petra Maydla absolvovala hodiny klavíru, Amálie Mánesová, sestra Josefa Mánesa, ji vyučovala kresbu a akvarelovou malbu.¹³⁸

Paní Riegrová, vychována v zásadách Bolzanovy filozofie, do tohoto učení zasvěcovala i mladou Marii. Ta byla tímto mravním učením tak pohlcena, že někdy až příliš propadala pochybnostem, zda vykonává vše správně. Čím dál více se pohroužela do hlubin svého nitra, studium Bolzanových spisů ji vedlo k téměř až asketické kázni a potřebě pracovat a pomáhat ostatním.¹³⁹ Přísná paní Riegrová dohlížela na to, aby žádná z jejích dcer nezapadla do Pražských chudinských čtvrtí.¹⁴⁰ Přesto se však v mladé Marii vzdouval i ohnivý temperament, zděděný po otci, který ji neustále poháněl k činům. Zajímala se o veškeré společenské a politické dění, vnímala obrodné snahy o povznesení českého národa. Horlivě se účastnila přednášek Vojty Náprstka, propagátora kvalitnějšího vzdělávání žen, přispívajících k povznesení národního života. Jeho prvním krokem bylo založení Amerického klubu dam a otevření klubovní čítárny v Náprstkově knihovně.¹⁴¹

Náprstkovy přednášky Marii inspirovaly k založení vlastního dívčího spolku Děvín, jehož úkolem bylo vzdělávat chudinu a chránit ženy proti mužům. Dívky vydávaly i spolkový časopis „Vlasta“, jehož redaktorkou se stala právě Marie, která v něm, kromě aktuálních článků, uveřejňovala své povídky, básně i překlady. Celkem vyšlo osm čísel, která Marie vlastnoručně napsala. Fungování spolku bylo ukončeno v dubnu 1867, kdy

¹³⁷ AUGUSTINOVÁ, Božena. *Marie Červinková-Riegrová: životopisný nástin*. Praha: Bursík, 1897. S.8-9

¹³⁸ Tamtéž, s. 9- 10

¹³⁹ Tamtéž, 10-11

¹⁴⁰ ŠÁRECKÁ- RADOŇOVÁ, Maryša. *Ozářené krby: Vlastenecké rodiny české*. Praha: Dělnické nakladatelství, 1946. s. 153

¹⁴¹ AUGUSTINOVÁ, Božena. *Marie Červinková-Riegrová: životopisný nástin*. Praha: Bursík, 1897, s. 12-13

Marie s rodinou odjela na letní pobyt do Malče. I zde však ze *Slovníku naučného* studovala život významných žen a nepřestala se zabýrat otázkami postavení žen ve společnosti. Po návratu z Malče se již děvčata scházet nechtěla, avšak díky spolku získala Marie svou celoživotní věrnou přítelkyni Annu Mikšovou.¹⁴²

Kromě ženské otázky tehdy teprve dvanáctiletou Marii velmi zajímalo politické dění. Domácnost Riegrů byla centrem národního hnutí, zde se často odehrávaly i schůze politiků, kterým Marie se svou maminkou přinášela občerstvení. O to víc proto v mladé Marii sílila myšlenka vlastenecké povinnosti. Ráda se účastnila jednání sněmovny, kdy z galerie sledovala otcovy projevy. Záznamy z jednání u Riegrů i projevů ve sněmovně Marie pečlivě zaznamenávala do svých deníčků.¹⁴³

8.3 Letní pobyty v Malči

Pobyty v Malči Marii přinášely možnost trávit mnohem více času ve společnosti otce a dědečka Palackého. Mariino smýšlení též velmi ovlivňovaly návštěvy rodinných přátel, mezi nimiž byl např. profesor Náhlovský, P. Šíma, farář Nykles, ředitel Gabler, profesor Kalousek a profesor Gindely.¹⁴⁴

Právě zde se, coby čtrnáctiletá, seznamuje s Chateaubriandovými a Bolzanovými spisy, které ji velmi oslovily. Do svého deníku si tehdy poznamenala: „Četla jsem hodně i přišla jsem do tak zvláštní polohy duševní, že jsem byla nesmírně pobožná a celý ostatek dne takřka v extasi – jest mi blaženo, volno, sladko a neustále vznáší se duše má jen výše ve sférách nebeských ...“¹⁴⁵

8.4 Další studia

Když se na podzim roku 1868 Riegrovi vrátili do Prahy, věnovala se Marie studiu jazyků, především francouzštině a ruštině. Aby se mohla Marie zdokonalit také v němčině, doporučil rodině pražský nakladatel Bedřich Tempský ústav slečny Krebsovy ve Frankfurtu. Zde dospívající Marie strávila ve společnosti dívek mnoha národností čtyři měsíce. Přestože s dívkami, profesory i vedoucí ústavu, slečnou Krebsovou, vycházela

¹⁴² AUGUSTINOVÁ, Božena. *Marie Červinková-Riegrová: životopisný nástin*. Praha: Bursík, 1897. s. 13-15

¹⁴³ Tamtéž, s. 15

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 16

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 16

velmi dobře, trpěla při hodinách literatury, kdy musela poslouchat o nadřazenosti německého národa. Také protestanské prostředí, urážející katolickou víru, silně působilo na dívčinu citlivou duši. O to více vítala možnost navštěvovat vzdělané rodiny Hoffových a Suchslandových.¹⁴⁶

Kromě němčiny zde začala Marie studovat i angličtinu, v níž se, díky své neobyčejné pili, brzy velmi zdokonalila. Stále však přemýšlela o tom, zda splní očekávání svých rodičů a s tlukoucím srdcem očekávala příjezd otce, zda bude s jejími výsledky spokojený.¹⁴⁷

Bylo jí právě patnáct let, když ji z penzionátu otec odvezl zpátky do Malče. Zde ji matka ihned zaměstnala domácími pracemi. Protože paní Riegrová nebyla příliš zdráva, zastala Marie většinu jejích prací a ujala se také vzdělávání své mladší sestry. Protože se matčiny křečovitě záchvaty stupňovaly a i dědeček Palacký nebyl příliš zdravý, odjela v listopadu celá rodina do Nizzy, kde zůstali do konce dubna roku 1870. I zde Marie nezažala, pracovala v domácnosti a navštěvovala veřejné kurzy pro dívky, kde v rámci úkolů začala psát rozsáhlé slohy ve francouzštině.¹⁴⁸

Po návratu z Itálie mladá Marie založila na Malči opatrovnu pro vesnické děti, které sama vyučovala. Brzy měla více než třicet žáků. Nadále se také plně věnovala studiu Bolzanových a Schneiderových spisů, jež ji stále více podněcovalo v touze po mravním zdokonalení. Když se v zimě rodina vrátila do Prahy, absolvovala Marie několik večírků, které ji však ničím neoslovily. Společenské hovory jí připadaly prázdné a únavné. Mnohem raději trávila čas ve společnosti politiků a umělců, jež hojně navštěvovali Riegrův dům.¹⁴⁹ Po návštěvě plesu Národní Besedy si, coby sedmnáctiletá, zapsala do deníčku: „*Žádný dojem, ač to bylo nádherné. Také jsem se nebála, tančila jsem stále, cítila jsem však, že mne tanec sám nic netěší. Odjížděla jsem dosti smutná s divnou míchanicí myšlének.*“¹⁵⁰

Přesto existovala činnost, která Marii spojovala s ostatní společností. Byla jí hudba, kterou Marie milovala. Věnovala se zpěvu u Jana Nepomuka Maýra a svým krásným sopránem se stala ozdobou mnoha přátelských večírků. Věnovala se také malbě a poezii. Z tohoto období pochází většina jejích básní.¹⁵¹

¹⁴⁶ AUGUSTINOVÁ, Božena. *Marie Červinková-Riegrová: životopisný nástin*. Praha: Bursík, 1897, s. 17-19

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 19-20

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 19-21

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 22-26

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 25

¹⁵¹ Tamtéž, s. 26

A právě v této době se mladá Marie seznámila s Václavem Červinkou, svým budoucím manželem. Václav pocházel z vážené vlastenecké rodiny. Jeho otec byl nejen doktorem práv, ale majitelem statku Ostředka u Benešova. Jeho matka pocházela z rodu Vojáckových, kteří vlastnili velkostatek Tetín.¹⁵²

8.5 Manželství

Také Václav byl vychováván dle Bolzanovy tradice. Získal hospodářské vzdělání a po smrti svého otce na jaře roku 1872 převzal řízení Riegrova statku, kde se setkal s mladou Marií. Mladá srdce, která měla tolik společného, v sobě brzy našla zalíbení. Svatba se konala 28. září 1874 v domácí kapli malečského zámku. Od té chvíle se Maleč stala Mariiným domovem.¹⁵³

Václav svou ženu zpočátku velmi miloval a podporoval ji v umělecké činnosti. Od té doby se Malčí rozléhala hudba, zněly krásné čtvero zpěvy, čas mladých manželů velmi rychle ubíhal. Marie se pustila do opravování všech svých básní, jichž v té době bylo již kolem sto dvaceti. Nejvíce jich vzniklo roku 1872 a 1874. Kromě nich napsala několik textů k písním, které složil její manžel Václav. O Vánocích roku 1875 mladí manželé věnovali Palackému skladbu *Pochod na Balkán*, z kterého se mezi přáteli zachovalo jen pár výtisků, neboť byl celý náklad zkonfiskován. V této době také společně vytvořili řadu drobnějších písní a skladeb, vznikl též cyklus *Blaník* a obroditelský *Cyklus slovanských zpěvů*. Tato díla, jež byla prezentována při letních přátelských setkáních na Malči, měla obrovský úspěch, což Marii s Václavem pobídlo k vytvoření drobné opery nazvané *Dal si hádati*. Ta byla poprvé uvedena v domácím divadle na Malči. Později, roku 1892, byla představena veřejnosti v Chrudimi a roku 1894 na Královských Vinohradech. Mariin otec, F. L. Rieger, si všiml dceřina neobyčejného nadání k tvorbě libret a povzbuzoval svou dceru k další tvorbě. Ta se však v té době plně věnovala olejové malbě pod vedením profesora Kirniga. Byla také velmi zaměstnána svou rodinou. S manželem, bratrem a sestrou podnikala spoustu výletů. V roce 1876 ji naprosto uchvátila cesta do Paříže, kam odcestovala se svým manželem.¹⁵⁴

V té době prožívala Marie spokojený manželský život. Zdravotně na tom sice nebyla nejlépe, ale čínorodá žena, zvyklá myslet více na ostatní, nežli na sebe, tomu příliš

¹⁵² AUGUSTINOVÁ, Božena. *Marie Červinková-Riegrová: životopisný nástin*. Praha: Bursík, 1897. s. 26-27

¹⁵³ Tamtéž, s. 27-28

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 28-30

pozornosti nevěnovala. Když na jaře roku 1876 onemocněl její dědeček František Palacký, s napětím každý den očekávala dopisy svého otce se zprávami o dědečkově zdraví. Velmi ji proto zdrtila zpráva o jeho smrti.¹⁵⁵ Po pohřbu si zaznamenala: „*Bylo mi teskno a umiňovala jsem si, jak se budu přičiňovati pro dobro vlasti, pokud mé síly stačí.*“¹⁵⁶

O to více se tedy Marie vrhla do práce. Začala se ještě intenzivněji zdokonalovat v cizích jazycích. Svou pozornost věnovala ruštině. Když se na podzim roku 1877 léčila v Praze, hojně navštěvovala knihovnu, kde studovala ruské dějiny a literaturu, aby již na konci tohoto roku rozplánovala libreto k opeře *Dimitrij*. V cizích jazycích se Marie zdokonalovala také prostřednictvím korespondence. Mezi ní a Madame Gendres, ruskou spisovatelkou žijící v Paříži, probíhala čilá korespondence, v níž Marie popisovala politické poměry v naší zemi, seznamovala spisovatelku s významnými osobnostmi naší literatury. Kromě toho se ujala otcovy korespondence s důležitými osobami žijícími v cizině.¹⁵⁷

Léčebný pobyt v Praze Marie využila také k povznesení české literární společnosti. Na jaře roku 1878 v rodinném kruhu u Riegrů zavedla literární večery, na nichž byla prezentována díla současných umělců. 12. března 1878 zde předvedl František Věnceslav Jeřábek část svého dramatu *Syn člověka*.¹⁵⁸

Od té doby v mladé Marii sílila touha po vlastním tvoření. Po návratu do Malče si do deníku zapsala: „*Člověk se musí snažiti, musí mít vůli. Ale vůli pravou, jejíž účelem jest působiti dobré. Ta jest nejlepší hvězdou na dráze života a leskem svým nás chrání před bludičkami, svádějícími nás na scestí, které se jmenují ctižádost, marnost, domýšlivost, pýcha ... Mohu-li spisováním něco dobrého způsobiti, jsem tedy povinna psáti a vzděláti se k tomu účelu a pracovati dle toho, jak to poměry mé dovolují, vždy v tom úmyslu, tím směrem, tím způsobem, bych co možná nejvíce dobrého působila, budila lásku k vlasti a společenstvu i úctu k pravému náboženství ... Nesmím však při tom mít cíl jiný, než nadšení lásky i vystříhati se všech pohnutek ctižádostivých a sobeckých. Vědoma jsou si ale nebezpečí, ve které nás působnost veřejná uvádí, musím, odhodlajíc se k ní, zavázati se slibem, že jí zanechám buď částečně neb úplně, jakmile zpozoruji: 1. že mně to*

¹⁵⁵ AUGUSTINOVÁ, Božena. *Marie Červinková-Riegrová: životopisný nástin*. Praha: Bursík, 1897. s. 30-31

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 31

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 31-32

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 32

zabraňuje v konání bližších mi povinností, 2. že na místo pohnutek čistých vloudila se v duši mou tížádost a marnost domýšlivá ...“¹⁵⁹

Ve svých deníkových zápisech ze srpna roku 1878, kdy oslavila své čtyřicetáté narozeniny, zvažuje, jakým směrem se její budoucí život bude ubírat. Cítí se být již zralou dospělou ženou, těší se ze svého krásného dosavadního života a utvrzuje se v myšlence, že jejím současným úkolem je hlavně práce.¹⁶⁰

V tomto období napsala nejvíce lyrických básní, složila též několik básní výpravných. Je v nich patrný vliv tvorby F. L. Čelakovského a Elišky Krásnohorské. Marie však byla na svou tvorbu až příliš přísná, proto většinu z těchto děl věnovala v ozdobně vázané knize jen své rodině. Zveřejnění se roku 1879 v časopisu Světozor dočkala obsáhlá báseň *Přemysl Otakar a Karel IV.*, pod níž se Marie podepsala pseudonymem Marie Doubravská. Později, roku 1883, pak byla v Květech již pod jejím jménem vydána báseň *Pěvec jara*. Za zmínku stojí též vlastenecký cyklus *Slovanské písně*, který však Marie zveřejnit odmítala. I po deseti letech, když si své starší básně opět pročítala, zhodnotila je ve svém deníku jako nepovedené, usoudila, že asi nemá dost talentu k psaní poezie a opět své výtvořky ukryla do svého psacího stolku.¹⁶¹

Při pobytu v Praze se Marie ráda pohybovala v literárních kruzích, dychtivě se seznamovala s novými literáty a jejich tvorbou. Mezi ně patřil i rodinný přítel profesor František Věnceslav Jeřábek, znalec světové literatury a umění. A byl to právě on, koho Marie ostýchavě požádala o posouzení svých dramatických pokusů. Jeřábek, znalec s vytríbeným vkusem, byl Mariinou prací nadšen a povzbuzoval ji, aby se libretům věnovala i nadále a pokusila se napsat také nějakou novelu. Tímto povzbuzena vytvořila Marie libreto psané francouzským vaudevillem nazvané *Zmařená svatba*. Původně ho chystala pro svého muže, ale prostřednictvím Jana Nepomuka Maýra, ředitele Prozatímního divadla, se dostalo do rukou skladatele Karla Šebory, který se ihned pustil do komponování a tak bylo dílo 24. února 1879 uvedeno na jevišti Prozatímního divadla v Praze. Ze zápisu v jejím deníku je patrné, že ani tehdy nebyla Marie se svou prací úplně spokojena, přestože opera sklídila obrovský úspěch.¹⁶² Po návratu z představení si zapsala: „*Hudba je pěkná, ale nebylo mi při tom provozování právě volno. Činilo to na mne dojem, že se to táhne a že je málo děje. ... Tleskalo se dosti, Šebor byl po každém*

¹⁵⁹ AUGUSTINOVÁ, Božena. *Marie Červinková-Riegrová: životopisný nástin*. Praha: Bursík, 1897. s. 32-33

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 33

¹⁶¹ Tamtéž, s. 33-34

¹⁶² Tamtéž, s. 34-35

*aktu vyvolán. Já odešla toho dne z divadla v mrzutém humoru a velmi nespokojena tím, že jsem tu práci dávala ...*¹⁶³

Toto rozčarování však Marii od její další práce neodradilo. Naopak o to více se začala zajímat o zákonitosti jevištního představení a takto poučená se vrátila k již dříve rozpracovanému libretu k opeře „Dimitrij“. Z jejích rozsáhlých výpisků a poznámek je patrné, jak důkladně studovala všechny historické prameny, aby co nejvěrněji vylicila dobu, v níž se děj opery odehrává. Do roku 1878 Marie pilně studovala všechnu dostupnou literaturu, následujícího roku již začala s psaním vlastního libreta, v listopadu 1880 se již propracovala ke čtvrtému jednání a počátkem ledna 1881 libreto dokončila. A právě toho roku se libreto anonymně dostalo do rukou skladatele Antonína Dvořáka, který jím byl uchvácen a dožadoval se seznámení s jeho autorem. O to víc byl pak překvapen, když se seznámil s autorkou libreta, Marií Červinkovou, neboť ho nikdy nenapadlo, že by autorkou textů mohla být žena. Jeho zájem Marii velmi těšil, proto se ihned domluvili na spolupráci. Dvořák Marii požádal o drobné úpravy, s kterými ochotně souhlasila a již v únoru z Prahy odcestovala zpět do Malče, aby mohla v klidu pracovat na domluvených úpravách libreta.¹⁶⁴

Původně byla opera „Dimitrij“ rozdělena dle klasického schématu na pět dějství. Dvořák však žádal, aby Marie upravila text pouze na čtyři jednání. Když koncem dubna 1881 navštívil Marii na Malči, ta mu předala již hotové upravené dílo, se kterým byl Dvořák nadmíru spokojen. Při komponování a dokonce i v době divadelních zkoušek bylo nutné ještě některé verše poupravit, čemuž Marie vždy ochotně vyhověla.¹⁶⁵

Tak byla opera „Dimitrij“ již 8. října 1882 uvedena na jevišti nového českého divadla. Budova byla naplněna k prasknutí. Po každém jednání následoval ohlušující potlesk. Opera sklídila obrovský úspěch nejen u širšího obecnstva, ale také v odborných kruzích. Nechválila se jen hudba. Vysoce bylo hodnoceno také libreto. Marii však z té přemíry zájmu měla spíše smíšené pocity.¹⁶⁶ Velmi brzy se z Prahy vrátila do Malče, kde si 16. října zapsala do deníku: „*Ani vzpomínka na úspěchy a na chválu, jež se mi ze všech stran, jak slyším, dostávala, mne mnoho nepohnula a nepotěšila, ač jsem ovšem nabývala vědomí svého úspěchu ...*“¹⁶⁷ Velmi záhy ji na Malči navštívil Dvořák s žádostí o další úpravu Dimitrijova libreta. K tomuto závěru dospěl po rozpravě s kritikem Eduardem

¹⁶³ AUGUSTINOVÁ, Božena. *Marie Červinková-Riegrová: životopisný nástin*. Praha: Bursík, 1897s.35

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 35-36

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 36-37

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 37

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 38

Hanslickem, který ho vyzýval ke zkrácení celého díla. Marie se zpočátku zdráhala. Nechtělo se jí vracet k již, podle ní, hotovému textu a také požadované úpravy úplně neodpovídaly jejím uměleckým představám. Nakonec svolila a v únoru a březnu 1883 své libreto podstatným způsobem přepracovala.¹⁶⁸ Jak však konstatuje její přítelkyně Božena Augustinová: „*Dílo její ovšem změnami těmito nezískalo nikterak; ze všech zpracování zůstane zajisté nejdokonalejším její Dimitrij, jak poznali jsme jej při prvních představeních, kdežto v pozdější úpravě násilným zkomolením 4. jednání pozbývá konec dramatické síly.*“¹⁶⁹ Přesto se opera *Dimitrij* stala u nás velmi oblíbenou a její libreto se dočkalo též překladu do ruštiny, aby mohla být opera uvedena též v předních divadlech v Rusku.¹⁷⁰ Přestože měla opera takový úspěch a vynesla Dvořákovi i divadlům nemalé peníze, sama Červinková musela o svůj honorář požádat. Dvořák ji totiž odbyl v tom smyslu, že si spolu nic neujednali a že jí tedy musí zaplatit Fritz Simrock, majitel berlínského hudebního vydavatelství, který si u Dvořáka hudební party kupuje. Takové smlouvání bylo Marii velmi nepříjemné.¹⁷¹ Po Návštěvě u Dvořáka si do svého deníku poznamenala: „*Mně ta celá věc, ta nutnost otázky finanční velice disgustuje. Já ovšem pro sebe z toho nechci ničeho, ale nemohu upřít, že by mne to těšilo, kdybych věděla, to a to jsem vydělal, a že toho můžu užít k něčemu dobrému.*“¹⁷²

Velmi záhy, po úspěšném uvedení *Dimitrije*, Dvořák Červinkovou požádal o vytvoření dalšího libreta. Tentokrát ji vyzýval k napsání komického příběhu, což se absolutně přičilo Mariině uzavřené vážné povaze. Impulsem k vytvoření nového libreta, jí byl článek kritika Václava Zeleného v časopise *Osvěta*. Tak se zrodil Jakobín, příběh vesnického kantora. Marie se ihned pustila do práce a již v únoru 1882 poslala svému příteli profesorovi Františku Věnceslavu Jeřábkově svůj text k posouzení. Profesorovi se téma líbilo a doporučil Marii drobné úpravy. Hotový text předala Marie již roku 1884 Dvořákovi.¹⁷³ Tomu se však zpočátku téma vůbec nelíbilo, doslova o něm, jak můžeme číst v Mariině deníkovém zápisu, řekl: „*(...) Že by to bylo výborné pro naše poměry, ale že se mu zdá, pro svět že by to nebylo. (...) takový učitel muzikant, ti že existují jen u nás, že jsou to typy docela naše, že by jim jinde nerozuměli. (...) Pak zase, že ta píseň Jiříkova*

¹⁶⁸ AUGUSTINOVÁ, Božena. *Marie Červinková-Riegrová: životopisný nástin*. Praha: Bursík, 1897. s. 38

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 38

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 38-39

¹⁷¹ VOJÁČEK, Milan a kol. *Marie Červinková-Riegrová. Zápisky I*. Praha: Scriptorium, 2009. ISBN 978-80-87271-07-0. s. 331- 332

¹⁷² Tamtéž, s. 332

¹⁷³ AUGUSTINOVÁ, Božena. *Marie Červinková-Riegrová: životopisný nástin*. Praha: Bursík, 1897. s. 39

v tom I. jednání je zbytečná (...).¹⁷⁴ Nakonec se libreto Dvořák přeci jen ujal, vyžadoval ale mnoho změn a úprav a tak byla skladba uvedena na jevišti Národního divadla teprve 12. února 1889. Ani tehdy však Marie nebyla s *Jakobínem* úplně spokojena a přemýšlela o dalších úpravách. Nakonec, s Dvořákovým svolením, v létě roku 1894 úplně přepracovala 3. jednání.¹⁷⁵

Jakobínem ukončila Marie svoji autorskou dramatickou tvorbu. V roce 1885 sice rozpracovala hru *Mladvaněk*, ta však již zůstala nedokončena. Svůj dramatický talent ještě využila při překladu libreta P. I. Čajkovského, upraveného z Puškinova Evžena Oněgina. V této práci zúročila nejen dokonalou znalost ruského jazyka, ale také ruské historie.¹⁷⁶

8.6 Životopisy

V lednu roku 1881 oslovil Marii Václav Vlček, redaktor Osvěty, aby na počest stého výročí narození Bernarda Bolzana sepsala jeho životopis. Marie, jako jedna z největších obdivovatelek a znalkyň Bolzanovy filozofie začala ihned se sběrem všech dostupných informací o jeho životě a učení. Za tímto účelem navštívila v Praze poslední žijící Bolzanovy žáky. Mezi ně patřil známý lékař MDra. A. Wisshaupt, který vydal v Lipsku roku 1850 skici z Bolzanova života, profesor F. Weyr, ředitel J. Šťastný, perucký děkan P. Daneš a profesor V. Náhlovský. Od profesora Antonína Zeithammra dostala i cenné zápisky o Bolzanově životě sepsané ještě jeho otcem. Bolzanovým žákem, žijícím ve Vídni, byl známý spisovatel Antonín Rybička. Od něho Marie získala též mnoho zajímavých informací o životě Bernarda Bolzana. Když takto sesbírala všechny dostupné informace o filozofově životě, dala se do pilného pročitání jeho děl, přestože již jejich obsah velmi dobře znala. Práce ji pohltila natolik, že již v květnu roku 1881 dokončila část životopisu o Bolzanově pronásledování i vše o jeho učení. S takto rozpracovaným rukopisem se 26. května, po každoroční návštěvě hrobu dědečka Palackého, vydala do bytu profesora V. Náhlovského, kde se konala schůze Bolzanových stoupenců. Kromě již výše zmíněných osobností zde byl přítomen také profesor Šauer z Augenburku. Když jim Marie svou práci přečetla, byli všichni přítomní pánové nadšeni.

¹⁷⁴ VOJÁČEK, Milan a kol. Marie Červinková-Riegrová. *Zápisky I*. Praha: Scriptorium, 2009. ISBN 978-80-87271-07-0. s. 333

¹⁷⁵ AUGUSTINOVÁ, Božena. *Marie Červinková-Riegrová: životopisný nástin*. Praha: Bursík, 1897, s. 39

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 39-40

Takto povzbuzena Marie odjela zpět na Maleč, kde horlivě pokračovala v práci. Bolzanův životopis dokončila 30. července.¹⁷⁷

Od srpna roku 1881 začaly části této studie vycházet v časopise *Osvěta*. Avšak dříve, než zde byly uveřejněny všechny její části, objevilo se, s redaktorovým povolením, celé Mariino životopisné dílo při říjnových oslavách Bolzanova stého výročí narození, které pořádal akademický spolek v Praze. Její práce byla veřejností přijata s velkým uznáním a úctou.¹⁷⁸

¹⁷⁷ AUGUSTINOVÁ, Božena. *Marie Červinková-Riegrová: životopisný nástin*. Praha: Bursík, 1897., s. 40-42

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 42

9 Exkurz do deníkových zápisků Marie Červinkové-Riegrové

Máme-li v této práci zhodnotit literární a kulturní přínos práce Riegrových žen, je nutné se, kromě výčtu publikací, uměleckých, či kulturních a společenských aktivit, podívat na jejich konkrétní literární tvorbu.

Deníkové zápisky Marie Červinkové-Riegrové, které od roku 1865 neuvěřitelných třicet let, se v průběhu jejich zaznamenávání podstatně proměňovaly. Zpočátku v nich mladá Marie popisovala každodenní život, své zážitky z cest, přičemž často sklouzávala k projevům vlastních citů a myšlenek a také k hodnocení lidí, s nimiž se setkávala. Sama o podobě svých deníků, tak jak je píše, často pochybuje a rozmýšlí jejich další rozvržení. 16. března 1880 si zapsala: „*Deník tak, jak jej píši, není k ničemu. Pak je chyba, že v lektuře nejsem pozornější, výbornější a lépe nerozmyslím, co čtu. Musím si činit o tom poznámky. Ne blouznivým nadšením jedné chvíle, ale pomalou vytrvalou prací dosáhnou, čeho dosíci mám.*“¹⁷⁹ 23. srpna 1880 znovu rozvažuje: „*Měla bych nyní ještě probírat možnost dobrého působení a skutků jiným, ale tj. tak případné a rozsáhlé, že musím to zanechat okolnostem. Chci si ale založit zvláštní knihu, kde zaznamenávati budu, které činiti bych měla, věci jež bych měla v domácnosti koupit, opatřit, spravit, knihy ku čtení atd. Pak dle toho, posuzujíc větší či menší potřebnost rozličného budu se řídit. Deník můj bude krátké poznamenání událostí, vedle zodpovídání úlohy, pak záznamy o otci.*“¹⁸⁰

Později, konkrétně 10. srpna 1883, si do svého deníku zapsala: „*Mám nyní v úmyslu rozdělit svůj deník na dvojí. Předně deník, ve kterém píšu o sobě a hlavně o tom, co jsme dělali, o své práci atd., a pak zápisky, zprávy o otci, o politických a veřejných událostech, vůbec na způsob memoáru.*“¹⁸¹ Díky tomuto zásahu své zápisy rozdělila na soukromé, a reflektující politickou aktivitu jejího otce. Ze soukromého *Deníku* můžeme čerpat informace o její osobě, úkolech, na kterých pracuje, událostech, jež její život provázejí. *Zápisky*, jak tento druhý deník sama nazvala, se měly stát pramenem historických událostí, v nichž chtěla zdokumentovat důležitou politickou úlohu svého otce, jeho přínos pro blaho národa. V *Zápiscích* nalezneme systematické zápisy z politických jednání v zemském sněmu, či říšské radě, informace o tehdejším kulturním a politickém životě, barvitě popisy jednotlivých osobností, autentické popisy veřejných událostí. Objektivita

¹⁷⁹ VOJÁČEK, Milan a kol. *Marie Červinková-Riegrová. Zápisky I. (1880 – 1884)*. Praha: Národní archiv a Scriptorium, 2009. ISBN 978-80-86712-55-0 (NA), ISBN 978-80-87271-07-0 (Scriptorium). S. 29

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 72

¹⁸¹ Tamtéž, s. 452

těchto zápisků je sice poznamenána Mariiným obdivem k otcově práci, nicméně mnohé z nich jsou provedeny formou záznamu z jednání, při nichž byla sama autorka přítomna. V *Zápiscích* se objevují také líčení událostí, které proběhly v minulosti. Tyto události Marie reflektovala díky trpělivým rozhovorům s pamětníky. Můžeme tedy v tomto ohledu považovat Marii za první českou historičku.¹⁸² Díky jejím deníkovým záznamům si můžeme vytvořit obraz celé společnosti druhé poloviny 19. století., kulturní i politický. Zároveň získáváme cenné informace o jednotlivých členech rodiny Riegrů. Mariin, později soukromý *Deník*, zrcadlí celou její osobnost, její práci, myšlenky, názory, touhy i nadání.

Mariiny deníkové záznamy ukončila náhlá smrt v roce 1895. Po její smrti setřídil její deníkové záznamy manžel Václav Červinka a předal je Mariině přítelkyni Anně Lauermannové-Mikschové, která je posléze poskytla Boženě Augustinové jako podkladový materiál k sepsání Mariina životopisu. Později Anna Lauermannová-Mikschová vrátila zápisky Mariině sestře Libuši, která po smrti svého syna a manžela některé z Mariiných intimnějších zápisů vyřadila. Tuto zrevidovanou verzi *Zápisků* po Libušině smrti v roce 1930 převzal její synovec Bohuš Rieger, který ho ještě též rok uložil do depozita Archivu Národního muzea.¹⁸³

9.1 Literární a kulturní přínos deníkových záznamů

Pojďme si nyní podrobněji přiblížit některé části z Mariiných deníkových zápisů. Mnohé z nich mají historiografickou hodnotu a staly se důležitým pramenem pro sepsání životopisů významných osobností, sloužily jako zdroj informací k popsání společenských a politických poměrů, mapovaly významné kulturní události. Jak detailní byly, vidíme v životopisných nástinech všech Riegrových žen, neboť sloužily jako důležitý zdroj uváděných informací.

V tomto oddíle se proto zaměříme na další Mariiny záznamy, jež jsou neméně důležité pro zhodnocení literárního a kulturního přínosu jejích deníkových zápisů. Zvláště popisy a charakteristiky jednotlivých osob poukazují na jazykové a stylistické dovednosti jejích autorky, schopnost bystrého postřehu a vytříbeného vkusu, čímž obohacují tyto

¹⁸² VOJÁČEK, Milan a kol. *Marie Červinková-Riegrová. Zápisky I. (1880 – 1884)*. Praha: Národní archiv a Scriptorium, 2009. ISBN 978-80-86712-55-0 (NA), ISBN 978-80-87271-07-0 (Scriptorium). S. 8- 9

¹⁸³ Tamtéž, s. 9- 10

Zápisky také o hodnotu uměleckou. Získáváme tak vhled do uměleckého stylu, jaký Marie ve své tvorbě používala. Seznamujeme se s českými jazykovými prostředky, jež byly používány v 19. století. Pro tuto práci jsou přínosné také ty, jež popisují kulturní lidové tradice v jednotlivých regionech českých zemí, včetně typických zvyků a oblečení.

9.1.1 Popis a charakteristika osob

Popisy a charakteristiky osob, s nimiž se Marie setkala, jsou z literárně uměleckého hlediska velmi přínosné. Dokazují nejenom její vytríbenou schopnost pozorování, ale také talent ve vyjadřování. Zároveň je z nich patrné i Mariino malířské nadání, pro něž je schopnost reálného zobrazení skutečnosti důležitým předpokladem tvorby. Zvláště když víme, že se Marie malování ráda a často věnovala a díky prodeji některých obrazů získávala i prostředky pro svoji charitativní činnost. Z volby trefných přívlastků lze často vycítit i vztah, jaký k danému člověku měla. Její popisy a charakteristiky vybraných osob působí dojmem, jako by Marie místo deníku psala román, či dějovou linku opery. Možná, že by se tyto osoby skutečně staly předobrazem jejích románových hrdinů, kdyby jí bylo umožněno prožít delší život.

Popis generála Zacha v zápisu z 5. února 1885: *„Dosud, když povstane a stojí na jedné noze, opíraje se o berle, vzpřímí se statně, jest prostřední výšky, štíhlý hubený, vojenské přímé držení těla neopustil (...) V poslední době zhubl velmi, zdá se, jakoby byl celý se zmenšil a tváře mu vpadly, nosí na hlavě černý obvazek, neboť na levé straně opětuje se mu stále fistule na dásni. Hlava Zachova nevelká, má silné ruce, hluboce řezané charakterní tahy, velký nos, trochu bambulatý, nápadno jest, že obličej dolní část jest nepoměrně malá, jakoby sražená a k tomu zakrývá šedým plnovousem a mohutnými kníry, takže jakoby se v obličej ztrácela, naproti čelu nadobyčej vysokému a vyvinutému. Pod širým tím čelem vyzírají zpod hustých šedých brv živé bystré lesknoucí se oči.“*¹⁸⁴

Popis Kutuzova v zápisu z 3. dubna 1885: *„Zevnějšek Kutuzova není příjemný. Vysoká statná postava, ale tahy málo vábné, nos velký, špičatý, silně dolů zahnutý, šedý zrak, tvář hyzdí mu červená vyrážka.“*¹⁸⁵

¹⁸⁴ VOJÁČEK, Milan a kol. *Marie Červinková-Riegrová. Zápisky II. (1885— 1886)*. Praha: Národní archiv a Scriptorium a MÚA, 2013. ISBN 978-80-7469-024-ě (NA), ISBN 978-80-87271-71-1 (Scriptorium), ISBN 978-80-87782-07-1 (MÚA). s.31

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 96

Popis Toužimského v zápisu z 15. února 1885: „(...) je malé, trochu sražené postavy, obtloustlý, s velmi tlustýma masitýma rukama, má plné tváře zdravé barvy, plet' velmi jemnou, vlas a plnovous zcela černý a veliké, modré, dobrácké oči. Kdykoli je pohnut, jeho oči se lesknou tak, jako by se zalévaly slzami, on též se velmi snadno a nápadně červená. Vzdor tomu neobyčejnému se zardívání nejeví ve svém chování ostýchavost, ale spíše jakousi nemotornost, nemotornost dobromyslných a upřímných lidí, kteří se málo ve světě pohybují, mnoho sedíce u psacího stolu.“¹⁸⁶

Charakteristika a popis manželů Nevolových v zápisu 4. února 1885: „V každé maličkosti v domě, kuchyni, v zahradě. Ve dvoře bylo znáti ruku pečlivé hospodyně, která neplýtvá, ale přeje a pamatuje, aby se všem vedlo dobře (...) paní Nevolová dovedla i v horské té krajině pěstovati svou zahradu a vytrucovati na přírodě květy a plody, a tak dovedla i v domácnosti své svou dobrotou a rozvahou uchrániti spokojenost a štěstí přede všemi nehodami, kterými jim hroziti mohla prudkost povahy mužovy a jeho příměst až ke příkrosti se stupňující. (...) nikdy nebyla hezkou a v chování jejím jakási vážnost a také přísná určitost, rozhodnost tlumila na první pohled jemnější stránky její povahy. (...) Starý Nevole za posledních let sešel značně. Nosí vždy své šedivé volné šaty, dlouhý kabát, široké kalhoty do vysokých bot. Vyjde-li, opírá se o hůl s rýčem a na jeho chůzi jest patrna nejistota člověka nevidícího příliš dobře. (...) Avšak oči ty, vzdor tomu že zakryté velikými žlutými skly, podržely vždy svou jasnou modrost a přímý pohled. Jestli na hlavě zřídly prošedivělé vlasy, tedy v dlouhém plném vousu převládá stále žlutá barva. (...) Poctivý z hloubi duše, beze vší nízké vypočítavosti a chytrosti, muž statečný a dobrosrdečný, jeví se vždy a ve všem, jaký je, umírněný ve svých názorech, prudký ve svých citech, energický ve svých činech, snadno nadšený pro věc dobrou, snadno rozhorlený a prchlivý ve svém hněvu, příkrý, bezohledný ve své přímosti, vyslovuje se ke každému mínění a odsuzuje, co se mu nelíbí, bez obalu a s drsností, která zaráží, ale v té drsné přímosti jeví se tak ryzí povaha, tak upřímná poctivost (...).“¹⁸⁷

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 378

¹⁸⁷ VOJÁČEK, Milan a kol. Marie Červinková-Riegrová. *Zápisky II. (1885—1886)*. Praha: Národní archiv a Scriptorium a MÚA, 2013. *ISBN 978-80-7469-024-ě (NA)*, *ISBN 978-80-87271-71-1 (Scriptorium)*, *ISBN 978-80-87782-07-1 (MÚA)*. s. 28

9.1.2 Lidové zvyky a tradice

Záznamy z cest po českých zemích, které Marie absolvovala se svým otcem v rámci jeho plnění politických povinností, přinášejí důležitá svědectví o lidové kultuře v českých zemích. Popisy lidových zvyků a krojů tak, spolu se zápisy z měšťanského života v Praze a na statku v Malči, přinášejí ucelený obraz kulturního života v českých zemích 19. století. Opět je v nich patrný Mariin dokonalý postřeh a smysl pro detail. Je až neuvěřitelné, jak barvitě dokáže popsat jednotlivé části krojů, když uvážíme, že své zápisky nepořizovala přímo v daný okamžik. Také z těchto částí Mariina deníku dýchá její zaujatost veškerým národním děním, jež bylo v mnohém podpořeno jedinečností prožívaných okamžiků. Pregnantním stylem dokáže čtenáře vtáhnout do atmosféry popisovaných událostí.

Zápis z 23. března 1883 představuje folklórní tradice a oděvy na jižní Moravě, konkrétně malé hody ve Veverí: *„Jedeme vesnicí, kde spatřili jsme již na cestě k Veverí na návsi máj, oholený smrk se zeleným vrškem. Nyní slyšíme hudbu a vidíme, jak kolem máje se točí kolo mladých děvčat v pestrém kroji národním. Držely se za ruce a točily ve středu kola, kolem máje tančil jeden párek. Pak hudba ustala, děvčata se točila a zpívala. Stranou stáli hoši. U těch již tak nebylo znáti kroje, mnozí měli ošklivé čepice s vojenskými prýmkami, kabáty měli většinou vyvlečené a na bílých košilích krásně vyšíváné šle. Na děvčata byl pohled rozkošný. Pestrosti barev, oči přecházely a většinou barva červená, červené sukně, červené šátky, veliké zástěry, krátké sukně rozličných barev, špenzry a kolem krku krásně tylové, jemně vyšíváné límce neb šátky, na šatu plno vyšívání. Nad vystřiženým špenzrem bílé košilky, bylo to něco zvláštního, že jsem to chápati nemohla a dívala se na to jako na sen. Přestala se děvčata točit v párkách, rozcházela se kolem máje. Stranou stáli ženatí, i mladičké ženušky byly jen diváky a nemísily se do tance mezi svobodné. (...) bylo nám též řečeno, že to mají malé hody (pouť sv. Jana Křtitele) (...) Muži starší měli přece ještě jakýsi kroj, širší kulaté klobouky, krátké kabáty po pás a pěkně knoflíkovaté. Některá děvčata mají vrchní sukně kratší spodních, aby spodní vidět bylo, děvčata pyšní se, mají-li hodně sukní, a čítají si je.“*¹⁸⁸

Při návštěvě Uherského Hradiště pozorovala Marie davy na poutní cestě k Velehradu, do svého deníku si pak 5. července 1885 poznamenala: *„Ve skupinkách tu*

¹⁸⁸ VOJÁČEK, Milan a kol. Marie Červinková-Riegrová. *Zápisky I. (1880 – 1884)*. Praha: Národní archiv a Scriptorium, 2009. ISBN 978-80-86712-55-0 (NA), ISBN 978-80-87271-07-0 (Scriptorium). S. 415

stáli mladí výrostkové. Byli ve své největší parádě, měli bílé košile s širokými rukávy, pěkně naškrobené, na úzkých nohavicích u kapes se skvělo bohaté vyšívání, zpředu barevnými fábory, pentlemi svázané u krku a na ramenech pestrým vyšíváním zdobené. Přes košili mají připnuté samé vyšívané střapce a krátké kabátce bez rukávů na způsob vesty zpředu otevřené, na těchto skvějí se zpředu řady lesklých knoflíků a zezadu bohaté arabesky barevného vyšívání a červenomodré střapce. Taktéž úzké nohavice jsou po stranách u kapes ozdobně vyšity a na kulatém černém kloboučku s malou střeškou neschází též střapce nebo jiné barevné ozdoby.“¹⁸⁹

¹⁸⁹ VOJÁČEK, Milan a kol. *Marie Červinková-Riegrová. Zápisky I. (1880 – 1884)*. Praha: Národní archiv a Scriptorium, 2009. ISBN 978-80-86712-55-0 (NA), ISBN 978-80-87271-07-0 (Scriptorium). s. 212

10 Závěr

Úkolem této práce bylo poukázat na literární a kulturní přínos žen rodiny Riegrů. Ukázat, jakým způsobem tyto ženy uplatnily své schopnosti v rámci jejich společenského postavení. Na životních postojích a konkrétních literárních a společenských aktivitách tří generací žen, Terezie Riegrové-Wagenknechtové, Marie Riegrové-Palacké a Marie Červinkové-Riegrové, jsme představili typy obětavých žen, jež zásadním způsobem ovlivnily národní snahy o povznesení a osamostatnění českého národa.

Všem se dostalo privilegovaného postavení, neboť ani jedna z nich nepocházela z úplně chudých poměrů.

Terezie Riegrová-Wagenknechtová byla z vážené mlynářské rodiny a do další mlynářské rodiny se provdala. Její společenský status se tedy během života proměňuje. Riegrova rodina je modelovým příkladem typické mlynářské rodiny. Jak se v knize *Dílo a život mlynářů a sekerníků v Čechách I.* dočteme, bývali mlynáři pokrokově smýšlející lidé, kteří svobodně vyjadřovali své obrozenecké a vlastenecké myšlenky. Ve mlýnech se často scházeli místní vzdělanci i příslušníci národnostních elit. Dobré ekonomické zázemí jim umožňovalo zaplatit dětem studia, proto také z těchto rodin pochází mnoho významných kulturních i politických osobností.¹⁹⁰ Podíváme-li se na Tereziino dětství a dospívání, nebylo v rámci společenského postavení její rodiny zdánlivě nijak výjimečné. Přestože nemáme přímé doklady o jejím vzdělávání, bylo běžné, jak se dozvídáme z knihy *Dílo a život mlynářů a sekerníků v Čechách I.*, že uměly mlynářské děti číst, psát a počítat, významnou součástí jejich výuky bylo také náboženství. Tyto děti byly vzdělávány především doma svými rodiči.¹⁹¹ Běžné bylo také zapojování dětí do pracovních povinností. Dívky zastávaly především domácí práce, případně pomáhaly v hospodářství a na poli.¹⁹² Můžeme si však povšimnout, že už v tomto období projevuje Terezie svou neuvěřitelně houževnatou povahu, smysl pro povinnost a také solidaritu. Především v tom, jak neohroženě hájí práva své rodiny, zastane často i mužskou práci a opatruje a vychovává své sourozence. Již v tomto věku překračuje Terezie běžné dobové konvence, které rozhodně nepočítají s tím, že by mohla žena, či dívka veřejně hájit svá práva.

¹⁹⁰ ŠTĚPÁN, Luděk, KŘIVANOVÁ, Magda. *Dílo a život mlynářů a sekerníků v Čechách I.* 1. vyd. Praha: Argo, 2000. ISBN 80-7203-254-2. s. 197- 199

¹⁹¹ Tamtéž, s. 28

¹⁹² LENDEROVÁ, Milena, JIRÁNEK, Tomáš, MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti. Život v 19. století.* 2. vyd., doplněné. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2017. ISBN 978-80-246-3510-1. s. 72

V manželství se Tereziina výjimečná povaha začala projevovat výrazněji. Dle běžných zvyklostí si žena svůj status upevňovala prostřednictvím svého muže. Žena měla být svému muži podřízena, jejím životním posláním měla být starost o manžela, děti a domácnost, případně se měla podělit o pracovní povinnosti svého muže.¹⁹³ V této životní etapě však u Terezie objevujeme aktivity, jež tuto zažitou představu výrazně překračují. Vyzdvihnout můžeme především její obětavou pomoc chudým, za niž byla ochotna vynaložit, i přes protesty svého manžela, nemalé prostředky.

Terezie byla příkladnou matkou. Své děti nadevše milovala. Její obětavý mateřský cit nejspíš podpořil i fakt, že jí poslední dcera zemřela, což však nebylo v rámci první poloviny 19. století nic neobvyklého. Ze statistik můžeme vyčíst, že dětská úmrtnost v tomto období dosahovala kolem dvaceti osmi procent. Důvodem byla především nedostatečná lékařská péče a diagnostika.¹⁹⁴ Terezie byla z genderového pohledu kombinací *matky obětovné* a *chápatelky*. Tyto pojmy jsou definovány v knize *Žena v českých zemích od středověku do 20. století. Matka obětavná* věnuje veškerou svou pozornost dítěti a pečuje o jeho duševní i tělesné blaho, zatímco *matka chápatelky* představuje vzdělanou, přátelskou ženu, jež je schopna empaticky vycítit všechny potřeby svého dítěte.¹⁹⁵ Především v péči a podpoře svého syna Františka, nejen v rámci studia, ale také v dospělosti, kdy posílala Františkově rodině do Prahy peníze z výnosu mlýna a také plodiny ze svých polností, Terezie oba tyto modely naplňuje.

Tato žena však měla možnost ovlivňovat také kulturní prostředí. Po smrti jejího manžela se ve mlýně stále scházela spousta vzdělců a vážených obyvatel města, kteří přicházeli pro radu, často se tu sjížděli také Františkovi přátelé či členové rodiny. Semilský mlýn se tak stal centrem společenského dění. Diskutovalo se tu o národnostních otázkách, ekonomické i politické situaci, náboženství i umění. Rád sem zavítal také František Palacký. Občas také Terezie zavítala za svým synem do Prahy, kde se měla možnost setkat s ještě větším počtem příslušníků elitních rodin národa. Moudrá Terezie, jež žila jiným životem, než jaký pražské měšťanstvo vedlo, tak přinášela do této společnosti nové názory, které odrážely její zkušenost s životem v malých městech i na vesnici, s těžkou dřinou ve mlýně, s názory lidí z nižších vrstev obyvatelstva, ale též s chudobou a hladověním. Měla tak možnost formovat první myšlenky o nutnosti

¹⁹³ LENDEROVÁ, Milena, JIRÁNEK, Tomáš, MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti. Život v 19. století*. 2. vyd., doplněné. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2017. ISBN 978-80-246-3510-1. s. 97

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 17

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 128- 130

kvalitnějšího vzdělávání žen, neboť se často ocitly v situaci, kdy musely samy zajistit živobytí pro své děti, s čímž měla Terezie po smrti manžela svou vlastní zkušenost. Právě zde můžeme nalézt spojitost s činností Marie Riegrové-Palacké.

První pokusy vyřešit otázku ženské zaměstnanosti totiž vzešly v 60. letech ze Spolku sv. Ludmily, jehož filantropickým záměrem byla podpora chudých vdov. Tento spolek vedla v té době Kristina hraběnka Schonbornová a jeho činnost již upadala. V roce 1865 do něj však vstoupila Marie Riegrová a spolu s Věnceslavou Lužickou se pokusila o jeho reorganizaci a tím se počátkem května 1865 otevřela škola, jež připravovala ženy k různým povoláním.¹⁹⁶

Ještě více se také věnovala pomoci chudým a potřebným. Chodila též, v době epidemie horké nemoci, ošetřovat nemocné. Jak jsme se již dozvěděli z jejího životopisného nástinu, inspirovala se aktivitami své přítelkyně, paní Náprstkové, a dle jejího vzoru zavedla pravidelné páteční podělování chudých. Tím svoji činnost v podstatě institucionalizovala. Semilský mlýn se stal útočištěm potřebných. Na této činnosti již můžeme pozorovat výrazný vliv společnosti pražských měšťanských elit, s jejímiž aktivitami se Terezie prostřednictvím rodiny svého syna seznamovala. Právě v tomto prostředí se totiž formovala síť charitativních spolků, které v rámci svých dobročinných aktivit postupně zakládaly různé opatrovny a ústavy.

Marie Riegrová-Palacká pocházela, jak víme, z elitní rodiny Palackých, jejíž kořeny sahaly z matčiny strany Měchurových až do šlechtických kruhů. Společensky tedy jejich rodina patřila do horních vrstev obyvatelstva, její dcera Marie Červinková-Riegrová byla rodinou Palackých též ovlivňována a prostřednictvím svého otce Františka Ladislava Riegra, politického vůdce národa, svůj společensky významný status ještě upevnila.

V rámci jiného společenského postavení rodiny Palackých, bylo dospívání Marie Riegrové-Palacké ve srovnání s Terezií zcela odlišné. Již odmala měla zkušenosti s rušným měšťanským životem. Prostřednictvím matčina salonu se setkávala s umělci, kněžími, či šlechtou. Její temperamentní matka ji ovlivňovala v mnoha směrech, především ji však vedla k domácím pracím a zbožnosti. Dostalo se jí též nadstandardního vzdělávání pečlivě vybranými domácími učiteli. Kromě češtiny uměla plynne hovořit německy, neboť její matka i dědeček Měchura konverzovali převážně v němčině, díky

¹⁹⁶ LENDEROVÁ, Milena, KOPIČKOVÁ, Božena, BUREŠOVÁ, Jana, MAUR, Eduard, eds. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. 1. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009. ISBN 978-80-7106-988-1. s. 419- 422

častým pobytům v Nizze uměla také velice dobře francouzsky. Své poznatky z cest zaznamenávala do svých deníků. Lenderová v knize *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, vysvětluje význam deníku jako přechodového rituálu od dítěte k dospívající ženě, jako důkaz jejího panenství. Zmiňuje také, že bylo v prostředí horních vrstev založení deníku téměř pravidlem. Dívka ho dostala k dvanáctým nebo třináctým narozeninám a dospělý dohlížel, aby si jeho majitelka vedla pravidelné zápisy a také kontroloval jejich obsah.¹⁹⁷

I svou zádumčivou povahou se od veselé nebojácné Terezie výrazně odlišovala. Shodné rysy v dospívání obou žen můžeme najít v pečovatelské činnosti. Zatímco Terezie měla na starost především své sourozence a podílela se na chodu rodinného mlýna, Marie se často starala o svou nemocnou matku a také o celou domácnost.

Marie Červinková- Riegrová byla svojí matkou vychovávána v duchu Bolzanovy tradice. Dostalo se jí přísné matčiny výchovy, která ji vedla k práci a disciplíně. Matka ji také ovlivnila svou dobročinnou prací. Marie již od dětství navštěvovala chudinské domácnosti, což v ní jistě podnítilo smysl pro dobročinnost. Na vzdělání se však v rodině Riegrových nešetřilo. Marii se dostalo nadprůměrného vzdělání nejen její matkou, ale později také soukromými učiteli. Hovořila plynne německy, francouzsky a rusky. Své jazykové dovednosti zdokonalovala také pobyty v zahraničí. Díky tomu mohla plně rozvinout svůj potenciál ve své literární činnosti, především v překladatelské činnosti.

Všechny tři ženy vyrůstaly a žily v kulturně podnětném prostředí, měly možnost seznamovat se s literaturou a vzdělaným osobnostmi, které jejich rodiny navštěvovaly. Shrňme si tedy, jak konkrétně uplatnily tyto ženy své schopnosti v rámci svého postavení ve společnosti.

Přínos Terezie Riegrové-Měchurové v oblasti kulturní a literární sice není úplně hmatatelný, vychovala však člověka, který českou kulturu výrazně povznesl. Svými debatami a četbou knih ve mlýně ovlivňovala názory svého okolí. Později se, při návštěvách svého syna v Praze, setkávala s řádkou významných osob, jež svojí moudrostí a výřečností oslňovala. Svobodně vyjadřovala své názory, bojovala proti bezpráví, vyprávěla o životě ve mlýně. Zнала život prostých lidí, čímž otevírala možnost vhledu měšťanských obyvatel do obyčejného života mimo Prahu. Trpělivě podporovala svého syna v jeho úsilí, formovala osobnost svých vnoučat vyprávěním o životě mimo město.

¹⁹⁷ LENDEROVÁ, Milena, KOPIČKOVÁ, Božena, BUREŠOVÁ, Jana, MAUR, Eduard, eds. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009. ISBN 978-80-7106-988-1. s. 82

Z literárního pohledu jsou zajímavé její dopisy psané prostým švabachem, které často posílala synovi do Prahy. V nich komentovala synovo počínání, o němž se dozvídala při pravidelné četbě Národních listů.

Marie Riegrová-Palacká využila svůj potenciál v oblasti české kultury a společenských aktivitách v mnoha ohledech. Dostalo se jí kvalitního vzdělání, vyrůstala v podnětném prostředí rodiny Františka Palackého, se kterým diskutovala o politice a národním smýšlení, stala se zapálenou vlastenkou. Často pečovala o svou nemocnou matku, s níž absolvovala ozdravné pobyty v Nizze. Díky tomu se naučila porozumět cizím řečem a kultuře. Při odpoledních dýcháncích pořádaných v jejich sídle v Malči se setkávala s vlivnými lidmi, s nimiž ráda diskutovala o politice i kulturním dění. Věnovala se také spolkové práci, angažovala se ve vzdělávání žen, zapojovala se do charitativních sbírek. Svoji pozornost zaměřila na pomoc nejchudším. Založila Spolek sv. Ludmily, který podporoval chudé ženy a zřídil pro ně také dívčí školu. Marie navštěvovala také chudobince, dětské opatrovny a léčebny. Zakládala dětské školky. Výrazným způsobem se zasloužila o rozvoj dívčího vzdělávání, svou vytrvalou prací upevnila pozici žen ve společnosti. Ukázala, jak je podpora nejmenších důležitá pro rozmach celé společnosti. V knize *České ženy v 19. století* o ní Marie Neudorfová konkrétně píše: „*Marie Riegrová pevně věřila, že tato péče je nejen v zájmu toho, aby děti nepřicházely v šesti letech do školy „nenapravitelně duševně, fyzicky a mravně deformované“, ale i v zájmu prevence pozdější zločinnosti.*“¹⁹⁸ Autorka dále zmiňuje, jak si Marie uvědomovala, jak velké procento dětí trpí hladem a že prostřednictvím své charitativní činnosti pouze zmírňuje bídu, neboť bez pomoci vlády nebude její činnost tak účinná.¹⁹⁹ Do konce svého života byla zapálenou vlastenkou. V dopisech, jež si vyměňovala se svým mužem, formovala obraz o jejich manželství, rodinných vztazích, politických i kulturních událostech. Mohou nám také sloužit jako vhled do kulturní podoby jazyka 19. století.

Marie Červinková-Riegrová byla v oblasti literárního působení nejčinnější. Její přínos spatřujeme ve dvou rovinách, v politickém a kulturním dění. Přestože není politika zájmem této diplomové práce, zápisky, které Marie pořizovala při politických jednání svého otce, slouží i jako pramen v oblasti literárního bádání. Marie se v nich totiž zaměřuje také na popisy a charakteristiky osob. Na cestách, kdy doprovází svého otce, pořizuje popisy krajin a prostředí, zaměřuje se na folklorní tradice, je fascinována zvyky

¹⁹⁸ NEUDORFLOVÁ, Marie L. *České ženy v 19. století: úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*. Praha: Janua, 1999. ISBN 80-902622-2-8. s. 42

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 42- 43

a kroji do té míry, že je dokáže popisovat do nejmenších detailů. V denících také hodnotí divadelní a operní představení, popisuje jejich průběh a ohlasy veřejnosti. Detailně se také věnuje popisu a charakterovým vlastnostem známých osobností, líčí detaily jejich rozhovorů, popisuje důležité momenty jejich života. Ve svých deníkových záznamech tak vytvořila předobraz k budoucímu zpracování mnoha biografí. Krom toho tvoří kvalitní libreta Dvořákových oper, překládá literaturu, píše básně a životopisy. Věnuje se také malování a ochotnickému divadlu. V neposlední řadě pokračuje v matčině charitativní činnosti. Je však především horlivou vlastenkou, která své práci obětovala celý život.

Na tomto modelovém příkladu tří generací žen z rodiny Riegrů jsme ukázali, jak významně se ženy podílely na rozvoji české společnosti. Díky jejich vytrvalé práci se postavení žen ve společnosti zásadním způsobem vylepšilo, ženy ze všech sociálních skupin získaly přístup ke vzdělání, jehož prostřednictvím měly možnost věnovat se rozličným profesím. Prostřednictvím jejich literárních a společenských aktivit jsme získaly vhled nejen do každodenního života středostavovských žen, ale celé společnosti. Konkrétní aktivity těchto žen tedy mohou být využívány jako prameny v literárně historickém bádání.

Použitá literatura

ABRAMSOVÁ, Lynn. *Zrození moderní ženy: Evropa 1789–1918*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. ISBN 80-7325-060-8

AUGUSTINOVÁ, Božena. *Marie Červinková-Riegrová: životopisný nástin*. Praha: Bursík, 1897

BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha: Libri, 2005. ISBN 80-72277-241-4

BAHENSKÁ L., HECZKOVÁ L., MUSILOVÁ D. *Iluze spásy: České feministické myšlení 19. a 20. století*. České Budějovice: Veduta, 2011. ISBN 978-80-86829-79-1

ČERVINKOVÁ-RIEGROVÁ, Marie. *Marie Riegrová rodem Palacká: její život a skutky*. Praha: Obec Pražská, 1892

ČERVINKOVÁ-RIEGROVÁ, Marie. *Riegrova matka- obrázek z Podkrkonoší*. Praha: Nakladatelství J. Otty, 1903

Kolektiv autorů. *Ottův slovník naučný, díl 21*. Praha: Argo. ISBN 80-7203-289-5

LENDEROVÁ, Milena. „*A ptáš se knížko má...*“ *Ženské deníky 19. století*. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7254-956-6

LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i modlitbě*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1999. ISBN 80-204-0737-5

LENDEROVÁ, Milena a kolektiv. *Eva nejen v ráji: Žena v Čechách od středověku do 19. století*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0375-6

LENDEROVÁ, Milena, JIRÁNEK, Tomáš, MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti. Život v 19. století*. 2. vyd., doplněné. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2017. ISBN 978-80-246-3510-1

LENDEROVÁ, Milena, KOPIČKOVÁ, Božena, BUREŠOVÁ, Jana, MAUR, Eduard, eds. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009. ISBN 978-80-7106-988-1

NEUDORFLOVÁ, Marie L. *České ženy v 19. století: úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*. Praha: Janua, 1999. ISBN 80-902622-2-8

PAVLÍČEK, Viktor, VELEK, Luboš (eds.). *Vůdce národa František Ladislav Rieger a jeho místo v české politice, kultuře a vědě*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i., 2021. ISBN 978-80-88304-57-9

SAK, Robert. *Rieger: Příběh Čecha devatenáctého věku*. Semily, 1993. ISBN 80-900032-8-1

ŠÁRECKÁ- RADOŇOVÁ, Maryša. *Ozářené krby: Vlastenecké rodiny české*. Praha: Dělnické nakladatelství, 1946

ŠÁŠINKOVÁ, Marcela (red.), *Žena umělkyně na přelomu 19. a 20. století*. Roztoky u Prahy: Středočeské muzeum v Roztokách u Prahy, 2005. ISBN 80-239-5958-1

ŠTĚPÁN, Luděk, KŘIVANOVÁ, Magda. *Dílo a život mlynářů a sekerníků v Čechách I*. 1. vyd. Praha: Argo, 2000. ISBN 80-7203-254-2

VOJÁČEK, Milan a kol. *Marie Červinková-Riegrová. Zápisky I. (1880 – 1884)*. Praha: Národní archiv a Scriptorium, 2009. ISBN 978-80-86712-55-0 (NA), ISBN 978-80-87271-07-0 (Scriptorium)

VOJÁČEK, Milan a kol. *Marie Červinková-Riegrová. Zápisky II. (1885— 1886)*. Praha: Národní archiv a Scriptorium a MÚA, 2013. ISBN 978-80-7469-024-ě (NA), ISBN 978-80-87271-71-1 (Scriptorium), ISBN 978-80-87782-07-1 (MÚA).

Doplňková literatura a elektronické zdroje

BAHENSKÁ, Marie. HECZKOVÁ, Libuše, MUSILOVÁ, Dana. *Ženy na stráž! České feministické myšlení 19. a 20. století*. Praha: Masarykův ústav a Archiv Akademie věd České republiky, v. v. i., 2010. ISBN 978-80-86495-70-5

BAHENSKÁ, Marie. MALÍNSKÁ, Jana (edd.) *Ženy a politika (1890-1938)*. Praha: Masarykův ústav a archiv AV ČR, 2014. ISBN 978-80-87782-24-8

DVOŘÁK, Antonín. *Dimitrij*. Praha: Státní hudební vydavatelství, 1961

DVOŘÁK, Antonín. *Jakobín: Libreto zpěvohry o třech jednáních na text Marie Červinkové-Riegrové*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, n. p., 1955

FILIPOWICZ, Martin. *Roditelky národů: Z problematiky české a slovenské ženské literární tvorby 2. poloviny 19. století*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007. ISBN 978-80-7041-728-7

MALÍNSKÁ, Jana. *Do politiky prý žena nesmí – proč? Vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005

MOLDANOVÁ, Dobrava. *Na písčitéch půdách. České spisovatelky na přelomu 19. a 20. století*. Praha: Agentura Pankrác, 2011. ISBN 978-80-86781-17-4

RIEGER, František Ladislav. PALACKÁ, Marie. *Milostné dopisy Frant. Lad. Riegra a Marie Palacké* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2012 [2023-

29-05].

Dostupné

z www:

http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/79/55/28/milostne_dopisy.html.

VOJÁČEK, Martin. *František Ladislav Rieger a velkostatek Maleč: Ekonomické zázemí politické činnosti vůdce národa*. Praha: Národní archiv, 2013. ISBN 978-80-7469-013-6

VOJÁČEK, Martin. *Na velkostatku F. L. Riegra, vůdce národa: Edice Pamětní knihy Malče*. Praha: Národní archiv, 2014. ISBN: 978-80-7469-022-8

VOJÁČEK, Martin (ed.). *Reflexe a sebereflexe ženy v české národní elitě 2. poloviny 19. století*. Praha: Scriptorium, 2007. ISBN 978-80-86712-45-1 (Národní archiv), 978-80-86197-83-8 (Scriptorium)